

Türkiye’de Klasik Fıkıh Eserlerinin Tercümelere

Soner DUMAN*

I. Fıkıh Tercümelerinin Önemi

İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve sünnetin Arapça olması yanında İslamî ilimler alanında telif edilen temel eserlerin dilinin Arapça olması, Arap dilini, İslamî ilimlerle iştiğal etmenin olmazsa olmaz şartı kılmaktadır. Bu gerçek, köken olarak Arap olmayan toplumlarda da Arapçanın bir ilim dili olarak kabul edilmesini ve eserlerin bu dilde yazılmasını beraberinde getirmiştir. Nitekim altı yüz yıllık köklü bir geleneğe sahip olan Osmanlı devleti döneminde, fıkıh ve usul-i fıkıh alanının otorite eserleri olarak kabul edilen; Molla Fenârî’nin *Fusûlu’l-bedâi’*, Molla Hüsrev’in *ed-Dürer ve’l-gurer, el-Mirkât, el-Mir’ât*, İbrahim el-Halebî’nin *Mülteka’l-ebhur* gibi eserleri de hep Arapça kaleme alınmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte medreselerin kapatılması, Latin alfabesinin benimsenmesi, şer’iyye ve evkâf vekâletinin kaldırılması gibi Batılılaşma yolunda atılan bir dizi adım, İslamî ilimlerde Arapça yazılan eserler ile halkın arasındaki mesafenin açılması sonucunu doğurmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında tefsir alanında Elmalılı Hamdi Yazır’ın *Hak Dini Kur’an Dili* adlı eseri, hadis alanında Ahmed Naim ve Kâmil Miras tarafından tercüme ve şerh edilen *Tecrîd-i Sarîh*, fıkıh alanında Ömer Nasuhi Bilmen’in *Hukuk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, kelim alanında yine Ömer Nasuhi Bilmen’in *Muvazzah İlm-i Kelâm* adlı eserleri önemli bir boşluğu doldurmuş, halkın İslamî ilimlerle olan ilişkisi bu eserler aracılığıyla sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminin en ciddi fıkıh çalışması olarak kabul edilebilecek olan *Hukuk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu* telif bir eser olmakla birlikte konuları farklı mezheplerin kaynaklarından tercüme şeklindeki aktarımlarla ortaya koyması açısından telif-tercüme arası bir eser olarak kabul edilebilir. Müslüman halkın ibadete ilişkin din bilgisini elde etmelerini sağlamak amacıyla “ilmihal” tarzında bir yazım geleneği de başlamış olup Zihni Efendi’nin sonradan latinize

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı.

de edilmiş olan *Nimet-i İslam* adlı eseri başta olmak üzere Ömer Nasuhi Bilmen'in *Büyük İslam İlmihali*, Ahmet Hamdi Akseki'nin *İslam Dini* eserleri söz konusu alanda önemli hizmet ifa etmiştir.

İmam hatip okulları ve ilahiyat fakültelerinin açılması ile birlikte din alanında eğitim-öğretim faaliyeti ile ilgilenen hoca ve öğrencilerin, klasik dönemde İslamî ilimlere dair yazılmış eserlerle irtibat kurmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu eserleri kaynak dilde okumak ideal ve arzulanan bir şey olsa da herkesin bunu yapabileceğini düşünmek realist bir yaklaşım olmadığından, söz konusu eserlerin Türkçeye kazandırılmaları ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Fıkıh ve usul alanında duyulan bu ihtiyaca yönelik başlayan tercüme faaliyetlerinde Türkiye halkının büyük çoğunluğunun Hanefî mezhebine mensup olması dikkate alınmış ve genellikle Hanefî fûru fıkıh eserlerinin tercümesine öncelik verilmiştir. Bu meyanda Hanefî fûru fıkıh klasikleri arasında yer alan; *Fetâvây-ı Hindiyye*, *Reddül-muhtâr*, *el-Hidâye*, *el-İhtiyâr*, *Kudûrî muhtasarı* gibi eserler Türkçeye kazandırılmıştır. Usul-i fıkıh alanındaki tercüme faaliyeti ise nispeten daha geç dönemlere tekabül eder. Usul tercümelerinde ise fûrû alanının tersine Hanefî olmayan müelliflerin eserlerinin tercüme edildiği, buna karşılık Hanefî usul klasiklerinin hâlen tercüme edilmemiş olduğu görülür. Söz gelimi Gazzalî'nin *el-Mustasfâ* adlı eseri, Şâtûbî'nin *el-Muvâfaka*'1, İzzeddin bin Abdüsselam'ın *Kavâidü'l-ahkâm* adlı eseri tercüme edildiği halde ileride temas edilecek olan muhtasar birkaç eser istisna edilirse hacimli bir Hanefî usul eseri Türkçeye tercüme edilmemiştir. Son yıllarda halkımızın önemli bir bölümünün bağlı bulunduğu Şâfiî mezhebine ait klasik dönem Arapça eserlerin tercümesinde de bir artış olduğu gözlemlenmektedir.

Klasik dönem Arapça fıkıh ve usul eserlerinin tercümesinin bir yararının olup olmadığı zaman zaman ilim muhitlerinde tartışılmakta, bunun gereksiz ve yararsız olduğu, dahası insanları bu metinleri kaynak dilde okumaktan alıkoyacağı için zararlı bile addedilebileceği görüşü dillendirilmektedir. Diğer bir itiraz ise bu eserlerin çoğunluğunun halka hitap etmeyen üst düzey ilmî eserler olduğu ve bu hâliyle Türkçeye tercüme edilmesi halinde İslamî ilimlerde uzman olmayan nâhil kimselerin söz konusu eserleri okumasının, ilmin ulemâdan tahsiline ket vuracağı, insanların yalnızca kitap okuyarak din konusunda "ahkâm keseceği" şeklinde formüle edilebilir. Bu itiraz ve görüşlerde bir ölçüde haklılık payı bulunmakla birlikte imam hatip okulları ve ilahiyat fakültelerindeki Arapça öğretiminin ve ders müfredatının İslamî ilimlere dair yazılmış klasik dönem eserlerini anlamaya yeterli olmadığı bugün genellikle kabul edilen bir gerçektir. Başta ilahiyat fakültesi öğrencileri olmak üzere, diyanet teşkilatında görev yapan din görevlilerini de hesaba kattığımızda sayısal olarak hiç de azımsanmayacak bir kitlenin, klasik dönem fıkıh ve usul eserlerinden uzak kalması, fıkıhın tahsilini son derece zorlaştıracak, fıkıh tahsilini yalnızca yeni dönemde telif eden eserlerle sınırlı kılacaktır.

II. Fıkıh Tercümelerinin Tasnifi

Bu başlık altında cumhuriyet döneminde Türkçeye tercüme edilen fıkıh ve usul-i fıkıh alanındaki eserler tespit edebildiğimiz kadarıyla listelenecektir.

A. Usûl-i Fıkıh Alanındaki Tercümeler

1. *er-Risâle*, İmam Şâfiî, trc. Ubeydullah Dalar, Ankara: Nur Yayınları, t.y., 347 s.
2. *er-Risale: İslam Hukukunun Kaynakları*, İmam Şâfiî, trc. Abdulkadir Şener ve İbrahim Çalıskan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, 388 s.
3. *el-I'tisâm: Bid'atler Karşısında Kitap ve Sünnete Bağlılıkta Yöntem*, İmam eş-Şatbî, trc. Ahmet İyibildiren, Mustafa Özcan, Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2009.
4. *İçtihat Risalesi: İslam Hukukunda Farklı Görüşlerin Sebepleri (el-İnsaf fî Beyani Sebebi'l-İhtilaf)*, Şah Veliyyullah, çev. Rahmi Yaran, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2002.
5. *Kitâbü'l-İcma: İslâm Hukukçularınca Üzerinde İcma Edilen Konular*, İbnü'l-Münzir en-Nisaburî, trc. Abdülkadir Şener, Ankara: Gaye Matbaası, 1983.
6. *el-Müstasfa: İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi*, Ebu Hamid el-Gazzali, trc. Yunus Apaydın, Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994.
7. *Fıkıh Usûlü: Mirkatü'l-vusûl Tercümesi ve Şerhi*, Haydar Sadıkoğlu, Özgü Yayınları, y.y., 2013.
8. *İçtihad Nedir Müçtehid Kimdir*, İbn Teymiyye, trc. M. Nuri Yılmaz, İstanbul: İhya Yayınları, 1985.
9. *Kıyas*, İbn Teymiyye, trc. Cemal Güzel, İstanbul: Tevhid Yayınları, 1999.
10. *Mezheplerin Doğuşu ve İctihad Tartışması*, Şah Veliyyullah Dehlevî, Süyûtî, Nablusî, Şeyh Davud, Siddık Hasan Han, trc. Şükrü Özen, İstanbul: Pınar Yayınları, t.y.
11. *Taklit Risalesi*, İbn Kayyim el-Cevziyye, trc. Mustafa Yiğit, Kayseri: Asar Yayıncılık, 1999.
12. *İslamî Hükümlerin Esas ve Hikmetleri (Kavâidü'l-ahkâm Tercümesi)*, İzzeddin bin Abdüsselam, trc. Süleyman Kaya ve Soner Duman, İstanbul: İz Yayıncılık, 2006.

B. Furu Fıkıh Alanındaki Tercümeler

1. Hanefî Mezhebi Klasiklerinin Tercümesi

1. *el-Mebsût*, İmam Serahsî, trc. Heyet, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008.
2. *Muhtasarü't-Tahavî: Tahavî Muhtasarı Mukâyeseli Hanefî Fıkıhı*, trc. Soner Duman, İstanbul: Beka Yayınları, 2013.
3. *Fetâvây-ı Hindiyye = Fetava-yı Alemgiriyye*, der. Burhanpurlu Şeyh Nizam, trc. Mustafa Efe, Ankara: Akçağ Yayınları, 1985.

4. *Reddül-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, İbn Âbidîn, trc. Ahmed Davudoğlu ve Mazhar Taşkesenlioğlu, Mehmet Savaş, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1982.
5. *Şerhu's-Siyer'i'l-Kebîr: Siyer-i Kebir İslam Devletler Hukuku*, İmam Serahsî, trc. M. Said Şimşek ve İbrahim Sarımsı, İstanbul: Eğitaş Yayınları, 2001.
6. *ed-Gurer ve'd-dürer: Gurer ve Dürer Tercümesi*, Molla Hüsrev, trc. Arif Erkan, İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
7. *Te'sisü'n-nazar: Mukayeseli İslam Hukuk Düşüncesininin Temellendirilmesi*, Ebu Zeyd ed-Debûsî, trc. Ferhat Koca, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
8. *el-Hidâye: Hidâye Tercemesi*, Ebû Bekr Merginanî, trc. Hasan Ege, İstanbul: Şelale Yayınları, 1982.
9. *el-Hidâye: İslam Fıkından Tahkikli ve Tahriçli el-Hidâye Tercemesi*, Merginanî, trc. Ahmed Meylani, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2001.
10. *el-Hidâye: el-Hidâye Tercümesi*, Merginani, trc. Hüsamettin Vanliođlu ve diğerleri, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014.
11. *el-İhtiyar: Metni el-Muhtâr li'l-Fetva: İmam-ı Azam'ın İçtihad ve Görüşleri*, Mevsilî, trc. Celal Yeniçeri, İstanbul: Şamil Yayınevi, 2012.
12. *el-İhtiyar li-ta'lîli'l-muhtâr*, Mevsilî, trc. Mehmet Keskin, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2005.
13. *Muhtasaru'l-Kudûrî: Kudûrî Metin ve Tercümesi*, Kudûrî, trc. Süleyman Fahir, İstanbul: Eser Kitabevi, 1967.
14. *Muhtasaru'l-Kudûrî: Kudûrî Metni Tercemesi*, Kudûrî, trc. Ali Arslan, İstanbul: Arslan Yayınları, t.y.
15. *Muhtasaru'l-Kudurî: Kudurî Metin ve İzahlı Tercüme*, Abdülkadir Yılmaz ve Orhan Ençakar, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2011.
16. *el-Miftah Şerhu Nuri'l-İzah*, Şürünbülâli, trc. Abdullah Aydın, İstanbul: Müjde Yayınları, 1987.
17. *et-Teshîl şerhu letâifu'l-işârât: Letâifu'l-işârât Şerhi*, Şeyh Bedreddin, Hacı Yunus Apaydın (ed.), trc. M. Selim Aslan [ve dđr.], Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
18. *Camii'ul-fusûleyn: Yargılama Usulüne Dair*, Şeyh Bedreddin, Hacı Yunus Apaydın (ed.); trc. M. Selim Aslan [ve dđr.], Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2012.
19. *Mülteka'l-ebhur: İzahlı Mülteka el-ebhur Tercümesi*, İbrahim Halebi, trc. Mustafa Uysal, Konya: Kanaat Matbaası, 1971.
20. *Mülteka'l-ebhur: İslam Fıkı Kelime Manalı Mülteka*, İbrahim Halebi, trc. Hüsamettin Vanliođlu, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012.

2. Şâfiî Mezhebi Klasiklerinin Tercümesi

1. *Muğni'l-Muhtâc: Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkıhı*, trc. Soner Duman, İstanbul: Mirac Yayınları, 2009.
2. *Metnü Ebî Şuca: Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali*, trc. Nizamettin Ersöz, İstanbul: Ravza Yayınları, 1996.
3. *Metnü'l-gâye ve't-takrib: Şâfiî İlmihali*, Ebû Şüca' el-İsfahani, trc. Yusuf Si'ridi, İstanbul: Ergin Kitabevi, [t.y.].
4. *Kifâyetü'l-ahyâr: Temel Şâfiî Fıkıhı Kifâyetü'l-ahyâr Tercümesi*, Takıyyüddin el-Hisnî, trc. Emin Ulutaş ve Necmeddin Salihoğlu, İstanbul: Ravza Yayınları, 2013.
5. *Fetâva'l-imam en-Nevevî: İmam Nevevî'nin Fetvaları*, İmam Nevevî, trc. Abdülbari Polat, İstanbul: Kahraman Yayınları, [t.y.].
6. *Şerhu'l-Allame li's-Şeyh Muhammed bin el-Kasım el-Gazzî: İbn Kasım şerhi, İbn Kâsım Gazzî*, trc. Mithat Acat, İstanbul: Nida Yayıncılık, 2011.
7. *el-Ümm: Şâfiî Fıkıh Külliyyatı, İmam Şâfiî*, trc. Musa Özdemir, İstanbul: Buruc Yayınları, 2011.
8. *Minhâcü't-tâlibîn: Minhâcü't-tâlibîn Arapça – Türkçe Tam Metin*, İmam Nevevî, trc. Abdülhalık Duran ve Mithat Acat, Diyarbakır: Seyda Kitabevi, 2013.
9. *Hallu işkali'l-efkar fi hulli emvâli'l-küffar: İslam'da Ganîmet ve Cariyelik: Osmanlı Sistemine İçeriden Bir Eleştiri*, Şehzade Korkud, trc. Osman Güman, İstanbul: İSAR Yayınları, 2013.
10. *İhtilâfu Mâlik ve's-Şâfiî (Sünnet, Hadis ve Amel Üzerine Tartışmalar)*, Şâfiî, trc. İshak Emin Aktepe, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

3. Mâlikî Mezhebi Klasiklerinin Tercümesi

Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid: (Çalışkanın Başlayış Noktası Normal Çalışmanın Son Haddi), İbn Rüşd, trc. Ahmed Meylani, İstanbul: Arslan Yayınları, 1973.

4. Diğer Klasik Fıkıh Eserlerinin Tercümesi

1. *Kitabu'l-harac*, Ebu Yusuf, trc. İsmail Karakaya, İstanbul: Hisar Yayınları, 1982.
2. *el-Ahkamu's-sultâniyye: İslam'da Hilafet ve Devlet Hukuku*, trc. Ali Şafak, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1976.
3. *Kitabü'l-emvâl*, Ebu Ubeyd, trc. Cemaleddin Saylık, İstanbul: Düşünce Yayınları, 1981.
4. *Mizânü'l-kübrâ: Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı*, Ebü'l-Mevahib Abdülvehhab b. Ahmed b. Ali Şa'rânî, trc. A. Faruk Meyan, İstanbul: Berekat Yayınevi, 1980.
5. *Ahkâmü's-sığâr: İslam Hukukunda Çocuklarla İlgili Hükiimler*, Muhammed İbn Mahmud el-Üsrüşenî, trc. İbrahim Canan, İstanbul: Cihan Yayınları, 1984.

6. *Şerhu's-Siyeri'l-kebîr: İslam Devletler Hukuku*, çev. M. Sait Şimşek ve İbrahim Sarmış, Konya: Eğitaş Yayınları, 2001.

III. Fıkıh Tercümelerine İlişkin Sorunlar

Klasik fıkıh usûlü ve fûrû fıkıh kitapları gerek üslup ve yazım tarzı, gerekse muhtevalarında yer alan bilgilerin günümüzle kıyaslandığında farklı bir tarih dilimi, kültür ve toplumu referans alması bakımından günümüze tercüme edilirken sıklıkla yanlış anlamalara veya anlama zorluklarına sebep olabilmektedir. Burada, fıkıh tercümelerine ilişkin sorunları, tercümelerde sıklıkla görülen problemleri bazı örnekler üzerinde ele almaya çalışacağız.

A. Eser Seçiminden Kaynaklanan Problemler

Gerek usul gerekse fûrû fıkıh alanında tercüme edilecek eserlerin seçimi son derece önemli bir konudur. Çoğu zaman bir eserin belirli bir fıkıh mezhebi içindeki şöhreti, fıkıh tarihindeki yaygınlığı o eserin Türkçeye tercüme edilmesinde bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu ölçünün esas alınması her zaman istenen sonuçları vermemektedir. Söz gelimi Hanefî fıkıhına ilişkin Türkçeye tercüme edilen en büyük üç eser *el-Mebsût*, *Fetâvây-ı Hindiyye* ve *Reddü'l-muhtâr* adlı eserlerdir. Söz konusu üç eserin Hanefî mezhebi içinde önemli bir konumunun bulunduğu kuşkusuz olmakla birlikte kanaatimizce her üç eserin seçimi de isabetli değildir. Zira *el-Mebsût*'un hâlen tahkiki bir baskısının olmaması ve tercümede de yüzlerce yanlış bulunan eski baskının kullanılması, üstelik Serahsî'nin zorlu hapis hane koşullarında bu eseri yazmış olması sebebiyle eserin tertip ve düzenden büyük ölçüde yoksun oluşu önemli bir dezavantajdır. *Fetâvây-ı Hindiyye* ise yazılış amacı gereği onlarca Hanefî eserinden aktarımda bulunan, hükümleri delilsiz olarak veren, ancak mezhepte uzman olan kimselere hitap eden bir eserdir. Aynı durum *Reddü'l-muhtâr* için de fazlasıyla geçerlidir. İbn Âbidîn'in bu eseri, sıradan halk kitlesine hitap etmekten ziyade mezhep birikimini harmanlayıp müftâbih olan kavli ortaya koymaya çalışan bir eserdir. Diğer yandan eserin bir şerh olması, sıklıkla dille ilgili bahislere, yan notlara yer vermesi tercüme edilen eserin geniş halk kitlesi nezdinde anlaşılabilirlik ve kullanılabilirliğini ortadan kaldırmaktadır. Hanefî mezhebine ilişkin geniş çaplı bir eser tercüme edileceğinde düzgün bir tahkiki olan, mezhebi delilleriyle ve sistematik bir biçimde ele alan, mezhep içinde ağırlığı olan *Bedâiu's-sanâ'i* adlı metin yukarıda sayılan üç metne göre de çok daha uygun bir seçimdir.

Aynı durumu diğer mezhep eserleri için ve hatta usul eserleri için de ifade etmek mümkündür. Mesela Hanefîliğin merkezî bir öneme sahip olduğu ülkemizde hâlihazırda Serahsî, Pezdevî, Debbûsî'nin eserleri ya da *Keşfü'l-esrâr* gibi çaplı bir Hanefî usul kitabı Türkçeye kazandırılmış değildir.

Yukarıda belirttiğimiz durum, ilahiyat camiasında hangi eserlerin Türkçeye kazandırılmasının daha uygun olacağı yönünde ortak bir akla ihtiyaç olduğunu

da ortaya koymaktadır. Nitekim aynı ihtiyaç lisansüstü çalışmalar için de söz konusudur.

B. Eserin Tahkikinden Kaynaklanan Problemler

Klasik döneme ait eserlerin günümüze kazandırılması farklı nüshaların incelenmesi sonucunda edisyon-kritik [tahkik] yöntemiyle olmaktadır. Kuşkusuz tahkik, basite alınabilecek bir iş olmayıp bir eserin anlaşılabilirliği ve orijinal halinin tespiti açısından son derece önemlidir.¹ Bilindiği üzere klasik dönem fıkıh eserlerinin çok büyük bir kısmı Arap dünyasında tahkik edilmektedir. Arap dünyasında son zamanlarda tahkik konusunda bir standart oluşturma yönündeki olumlu çabalara rağmen şu ana kadar tahkiki gerçekleştirilen eserlerin çok büyük bir kısmı -maalesef- gelişigüzel çalışmalardan oluşmaktadır. Bu durum, okuyucu ve araştırmacıların, ellerindeki metinlere olan güvenini azalttığı gibi metnin çoğu defa yanlış anlaşılmasına ve şayet bu metin yeterli incelemeler yapılmadan tercüme ediliyorsa yanlış aktarımlara sebep olabilmektedir.

Eserlerin büyük bir kısmı belirtildiği şekilde özensiz ve gayr-i ciddi bir şekilde tahkik edilerek okuyucuya sunulduğu gibi bir kısmı da hiçbir nüsha karşılaştırılması söz konusu olmaksızın elde edilen bir nüsha üzerinden basılarak araştırmacılara arz edilmektedir. Özellikle ülkemiz insanının çoğunluğunun bağlı olduğu Hanefi mezhebine ait kaynaklar hâlihazırda neredeyse bütünüyle tahkike muhtaç konumdadır. Söz gelimi Serahsi'nin Türkçeye tercüme edilen *el-Mebsût* adlı şaheserinin hâlen tahkikli bir baskısı olmadığı gibi tercümeyle esas alınan nüshada pek çok hata, eksiklik bulunmaktadır. Bu durum ister istemez tercümeyle de yansıtacaktır. Henüz Türkçeye tercüme edilmemiş olmakla birlikte bir örnek olarak Hanefi usulünün en değerli ve kapsamlı eserleri arasında yer alan *Keşfü'l-esrâr* da buna bir örnek teşkil eder. Eserin piyasada mevcut baskısı büyük hatalarla dolu olduğundan söz konusu eserin tercümesine karar verilmesi halinde ya önce tahkiki yoluna başvurmalı veya eserin yazmalarıyla birlikte kontrol edilerek tercümesi yapılmalıdır.

Bu durumda bir eserin Türkçeye kazandırılmasına karar verilirken eserin ilmî kurallara uygun bir tahkikinin bulunup bulunmadığı mutlaka kontrol edilmelidir.

Tahkik edilen eser farklı nüshalara dayanılarak ve ilmî ölçülere uygun şekilde neşredilmiş olsa bile her halükârda eserde yer alan hususlar o eserle ilişkisi bulunan yan eserlerle² birlikte bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Mütercim, tahkik

1 Yazma eserlerin tahkikinin önemi ve sorunları hakkında bkz. Mehmet Said Hatipoğlu, "Kaynak Eserlerin Tahkikli Neşri ve Tercümelerine Duyulan İhtiyaç ve Bu Tür Çalışmaların Problemleri, Çözüm Önerileri", *Türkiye I. Dinî Yayınlar Kongresi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003; Seyit Bahçivan, "Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 21, 2006, s. 61-90.

2 Burada "yan eser" ifadesi merkezinde bir eserin yer aldığı şerhler, ihtisarlar ve reddiyeler gibi çalışmalar bütünü için kullanılmaktadır.

edilen eserde muhakkikten kaynaklandığını düşündüğü bir yanlışla karşılaşırsa durumu diğer eserler ve gerektiğinde yazmalar ile kontrol edip doğru bilgiyi bir dipnot ile okuyuculara aksettirmelidir.

Tercüme esas alınan bir eserde sıklıkla şu tip hatalara rastlanmaktadır:

- a. Eserin aslında yer alan bir harf ya da kelimenin -muhakkikin yanlış okuma veya anlaması sebebiyle- başka bir harf veya kelimeyle değiştirilmesi,
- b. Eserin aslında yer alan bir kelime veya cümle atlanması,
- c. Eserin aslında yer almayan bir kelime veya cümle eklenmesi,
- d. Harekeleme hatası,
- e. Noktalama hatası,
- f. Paragraf yapılmamasından veya yanlış paragraf yapılmasından kaynaklanan hatalar.

Kimi araştırmacılar, tahkik konusunda düşülen tüm hataları üç maddede toplamıştır: Arap harflerinin yazılış bakımından birbirine benzemesi, müstensihтен kaynaklanan hatalar, âlimlerin vehimleri.³

C. Ortak Terminoloji Geliştirilememesinden Kaynaklanan Problemler

Klasik eserlerin tercümesinde en sık rastlanan problemlerden biri de ortak terminoloji geliştirilememiş olmasıdır. Bir ifadenin bir mütercim tarafından bazen aynı eser içinde birkaç farklı tercümesi yapılabildiği gibi bazen de bir eseri tercüme eden birden fazla mütercim tarafından aynı ifadeye farklı karşılıkların verildiği görülmektedir. Söz gelimi (عقد البيع) ifadesi; “bey’ akdi”, “satım akdi”, “satış akdi”, “satım sözleşmesi”, “satış sözleşmesi”, “alım-satım akdi”, “alışveriş akdi” vb. farklı şekillerde tercüme edilmektedir. Bunun için, belirli ifade ve kalıpların Türkçeye nasıl tercüme edilmesi gerektiği konusunda bazı standartların ortaya konulması gerekmektedir.

D. Tercüme Yanlışları

İleride her bir eseri ayrıca inceleyeceğimiz bölümde görüleceği üzere tercüme eserlerde sıklıkla görülen problemlerden biri de yanlış anlamadan kaynaklanan yanlış tercümeledir. Tercüme yanlışları bütün diller için söz konusu olabilecek bir durumdur. Ancak Arapça tercümelerde, diğer dillerdeki sebeplere ek olarak başka bir takım yanlış anlama ve tercüme sebeplerine de rastlanmaktadır.

Tercüme yanlışları kimi zaman “kelime”, kimi zaman da “cümle” düzeyinde söz konusu olmaktadır. Kelime düzeyindeki tercüme yanlışlarının temel sebepleri ise “kelimenin yanlış okunması” ve “kelimenin cümle içindeki konunun yanlış belirlenmesi”dir. Cümle düzeyindeki tercüme yanlışlarının temel sebepleri ise “müstakil bir cümle, önceki veya sonraki bir cümle devamı

3 Abdülmecid Deyâb, *Tahkiku't-türâsi'l-Arabî, menhecühû ve tatavvuruhû*, Kahire: Dâru'l-Meârif, 1993, s. 172.

gibi değerlendirilmesi” veya “yan cümleciğin aslı cümle gibi değerlendirilmesi” şeklinde olmaktadır.

1. Kelime Düzeyindeki Tercüme Yanlışları

Kelime düzeyindeki tercüme yanlışlarının en tipik örneğini kelimeye Türkçe karşılığın yanlış seçilmiş olması oluşturur. “Kıyemî mallar” yerine “kıymet sahipleri”, “misli mallar” yerine “misil sahipleri”, “fevri” yerine “aceleli” gibi karşılıkların kullanılmasını buna örnek olarak zikredebiliriz.⁴

Kelimenin yanlış okunmasından kaynaklanan tercüme yanlışları da bu konuda önemli bir yekun tutar. Kelimenin yanlış okunması kimi zaman tahkikli nüshadaki noktalama hatasından kimi zaman da mütercimın zuhûl eseri metni yanlış okumasından kaynaklanır. Öyle ki bazen bir kelimedede noktanın yanlışlıkla konulması ya da konulmaması veya hatı bakımından birbirine benzeyen iki harfin yanlış okunması tamamen zıt bir anlamın verilmesine yol açabilir. Söz gelimi (هذا عين ذلك) “Bu, şunun aynısıdır” ifadesinde “ayn” kelimesi yanlışlıkla (غير) şeklinde okunduğunda “bu, şunun gayrisidir” şeklinde bir anlamın çıkması kaçınılmazdır.

Bazen, okunuşları ve anlamları farklı olmakla birlikte yazılışları aynı olan iki kelime mütercim tarafından yanlış okunarak bu kelimelerden biri diğeri yerine kullanılmakta, bu durum tercüme yanlışlarına sebep olmaktadır. Söz gelimi حکم kelimesi “hüküm” şeklinde okunduğunda “hükmetmek” anlamında masdar veya “hükmedilen şey” anlamında bir isim iken, “hikem” şeklinde okunduğunda “hikmet” kelimesinin çoğulu olmaktadır. Örneğin (الحكم و المصالح) “el-hikem ve’l-mesâlih” [hikmetler ve maslahatlar] anlamına gelen iki kelimelik bu terkip “el-hükm ve’l-musâlih” [hüküm ve sulh yapan kişi] şeklinde okunduğunda ortaya tamamen farklı bir anlam çıkacaktır.

Kelimenin yanlış okunmasında sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri de bir isim veya fiilin ma’lûm ve mechûl formlarıdır. Söz gelimi (مكره) kelimesi “baskı ve tehdit altında kalan kişi” anlamında “mükreh” olarak okunurken, “tehdit eden, baskı yapan” anlamında “mükrih” olarak okunmaktadır. Bu kelimenin yer aldığı bir cümlede kelimenin farklı okunması hükmün de farklı anlaşılmasına yol açacaktır.

Kelime düzeyindeki tercüme yanlışlarının bir diğeri sebebi ise kelimenin cümle içindeki konumunun yanlış bir şekilde belirlenmesidir. Bu bazen i’râb yanlışından bazen de kelimenin cümlede hangi ögesi olduğunu doğru tespit edememekten kaynaklanır. Örneğin cümlede normalde fâil olan ve merfû okunması gereken bir kelimenin mansûb okunması onun mef’ûl olarak değerlendirilmesi anlamına gelecek ve anlamı doğrudan etkileyecektir.

Sıklıkla kaynaklanan bir diğeri tercüme yanlışları ise (ما) gibi pek çok anlamda kullanılan kelimelerde görülmektedir. Bilindiği üzere bu ifade; olumsuzluk, ism-i

4 Bkz. Rahmi Yaran, “Hidaye Tercümeleleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 16-17, 1998-1999, s. 174-175.

mevsûl, soru, şart vb. anlamlarda kullanılmaktadır. Bir cümlede bu ifadenin hangi anlamda kullanıldığının tespit edilememesi doğrudan anlamı etkilemektedir.

Kelime düzeyindeki tercüme yanlışlarının önemli bir kısmı ise zamirlerden kaynaklanmaktadır. Arapça ifadelerde zamirlerin merciinin yanlış anlaşılması doğrudan tercümeyle etki etmektedir.

Zamirlere ilişkin bir diğer problem ise sık kullanımdan kaynaklanmaktadır. Arapçada zamirler sıklıkla ve herhangi bir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde kullanılabilirdiği halde bu kelimelerin Türkçeye zamir olarak tercüme edilmesi ibarenin anlaşılmasında güçlüklerle yol açabilmektedir.

2. Cümle Düzeyindeki Tercüme Yanlışları

Cümle düzeyindeki tercüme yanlışlarının, “ara cümlecüğün müstakil cümle gibi tercüme edilmesi” ve “müstakil bir cümlenin başka bir cümlenin devamı gibi değerlendirilmesi” sebeplerine dayandığı görülmektedir. Söz gelimi (وإن) şeklinde bir önceki cümleye bağlanan ve “-sa bile” anlamına gelen bir ifade, müstakil bir cümle gibi tercüme edildiğinde, cevabı bulunmayan bir şart cümlesi olarak kalacak, bu durumda mütercim bu cümlenin cevabını kendisi takdir edecektir.

E. Kaynak Dile Aşırı Bağlılık

Fıkıh tercümelerinde sıklıkla karşılaşılan problemlerden biri, hedef dilin yeterince dikkate alınmayıp kaynak dile aşırı bağlılık gösterilmesidir. Bu durumda Arapça kitaplarda yer alan pek çok ifade hedef dile, anlaşılmayacak bir tarzda aktarılmakta, ifadelerin Türkçeye tercüme edilmesi yerine latinize edilmek suretiyle Arapça kelimeler Türkçeleştirilmektedir. Buna örnek olarak “mebî”, “semen”, “mekfûl leh”, “zamân [tazminat]”, “mu’teddun bih”, “medhûlün bihâ”, “malın helak olması”, “parmakları hilallemek” gibi ifadeler gösterilebilir.

Kaynak dile aşırı bağlılıktan doğan bu problemin gerisinde mütercimin “ilim dalına ait terimleri aynen koruma endişesi” yatmaktadır. Bu, bir ölçüde anlaşılabilir bir endişedir. Sözelimi bir fıkıh usulü eserinin tercümesinde, fıkıh usulünün terimleri olan “haber-i vâhid”, “sükûtü icma”, “kıyas-ı hafî istihsanı”, “maslahat-ı mürsele” gibi ifadelerin aynen korunması anlamlı ve hatta gereklidir. Yine bir fûrû fıkıh kitabının tercümesinde “necaset”, “icap”, “kabul”, “fâsid”, “bâtıl”, “sihhat”, “akit meclisi” gibi ifadelerin korunması gerekir. Bununla birlikte neyin terim olup olmadığı konusunda yeterli bir inceleme yapılmaması halinde ya “terimleri tercüme etmek” veya “terim olmayan şeyleri terim gibi koruyarak tercüme etmeksizin latinize etmek” gibi iki yanlıştan birine düşmek kaçınılmazdır.

Kaynak dile aşırı bağlılığın yol açtığı problemlerden biri de Türkçedeki kullanımını Arapçadakinden farklı olan kelimelerin aynen korunmasının yol açtığı anlam kargaşasıdır. Söz gelimi “mutlak” kelimesi Türkçede “kesin” anlamında kullanıldığı halde Arapçada “kayıt konulmamış, yalın” vb. anlamlara gelmektedir.

Bu kelimenin çoğunlukla hüküm ifade eder bir tarzda “mutlak olarak caizdir”, “mutlak olarak haramdır” şeklinde kullanımı, kesinlikten ziyade cümlenin yüklemi olan caizlik ve haramlığın herhangi bir kayıtlı kayıtlanmadığını ifade etmektedir. Yine “tekliif” kelimesi Türkçede “öneri” anlamında kullanıldığı halde Arapçada “yükümlü tutmak / mükellef kılmak” anlamına gelmektedir. Yine “cinâyet” sözcüğü Arapçada mal ve cana karşı işlenen her türlü haksız fiili ifade edecek bir anlam genişliğine sahip olduğu halde Türkçede “adam öldürme” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelimeler Türkçeye tercüme edilirken, iki dil arasındaki bu kullanım farklılığı göz önünde bulundurulmadığında ortaya halkımızın anlamakta zorluk çekeceği “ihram cinayetleri” gibi kullanımlar çıkabilmektedir.

Kaynak dile aşırı bağlılığın yanlış anlamaya yol açtığı hususlardan birisi de kimi ifadelerin, fıkhıdaki bir terimi anımsatacak tarzda kullanımınıdır. Hanefî fıkıh kitaplarının tercümesinde (يجب) ifadesinin tercümesi buna dair iyi bir örnektir. Bilindiği üzere Hanefîler “vâcip” terimini “farz” ve “mendûb/sünnet” arasında, ara bir kategori olarak kullanırlar. Buna ilişkin bir Hanefî fıkıh kitabında yer alan “yecibu” ifadesi her zaman bu anlamda kullanılmayıp genel anlamda gerekliliği bildirir. Bu kelimenin kullanıldığı yerleri bağlamına dikkat etmeksizin “vaciptir” şeklinde tercüme etmek, hüküm anlamında bir tercüme yanlışına sebep olacaktır.

F. Hedef Dile Tercümede Aşırılık

Kaynak dile aşırı bağlılık tercümenin anlaşılabilirliğini olumsuz etkilediği gibi gereksiz Türkçeleştirme yapılarak aslında an itibarıyla günlük dilde kullanımda olan ve herkes tarafından bilinen kelimeler yerine kullanımda olmayan ifadelerin tercih edilmesi de tercümelere görülen bir diğer problemidir. Sözelimi Serahsî’nin *el-Mebsûr* adlı eserinin Türkçe tercümesindeki “koşullu satım”, “tanık” gibi ifadeler böyledir. Bu yaklaşım, bir önceki başlıkta ele aldığımız “kaynak dile aşırı bağlılık” karşısında tercümeyle anlaşılabilir kılma kaygısından doğmaktadır. İfadeleri çevirmedeki bu yaklaşım zaman zaman terimlerin tercümesine kadar gidebilmektedir. Örneğin (اثبات أن للشرية مقاصد من التشريع) ifadesi “hukukun finalist niteliğinin temellendirilmesi” şeklinde tercüme edildiğinde ortaya anlaşılması zor bir ifade biçimi çıkmaktadır.⁵ Aynı şey “maslahat” ifadesinin her durumda “yarar” şeklinde ve “menfaat” ifadesinin “çıkar” şeklinde tercümesi hakkında da geçerlidir.⁶

G. Şekilden Kaynaklanan Problemler

Fıkıh kitaplarında konuların anlatımı esnasında sıklıkla uzun cümlelere yer verilmektedir. Uzun cümlelere yer verilmesinin sebepleri arasında en sık rastlanılanlar şunlardır:

5 Bkz. Tâhir b. Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi ve Gaye Problemi*, çev. Mehmet Erdoğan ve Vecdi Akyüz, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1987.

6 Tâhir b. Âşûr, *a.g.e.*, s. 67.

- a. Aynı hükme tabi birden fazla şeyin birbirine atfedilerek zikredilmesi,
- b. Bir konunun farklı ihtimallerinin aynı cümle içinde belirtilmesi,
- c. Bir konunun örneklendirilmesi.

Bu gibi durumlarda cümleleri bölmek, maddeleştirmelere gitmek, her bir örnek ya da ihtimali farklı bir satırda vermek anlaşılabilirliği sağlamak adına önemlidir.

Söz gelimi *Muğni'l-muhtâc* adlı eserdeki aşağıdaki ifadeyi ele alalım:

يُشْتَرَطُ فِي الثِّيَابِ الْجِنْسِ كَقَطْنٍ أَوْ كَتَانٍ، وَالنَّوْعُ وَالْبَلَدُ الَّذِي يُنْسَجُ فِيهِ إِنْ ائْتَلَفَ بِهِ الْعَرَضُ، وَقَدْ يُعْنَى ذِكْرُ النَّوْعِ عَنْهُ وَعَنِ الْجِنْسِ وَالطُّوْلُ وَالْعَرَضُ وَالْعَلَاطُ وَالِدَقَّةُ بِالدَّالِ الْمُهْمَلَةِ هُمَا بِالنِّسْبَةِ إِلَى الْعَزْلِ وَالضَّمَاةُ وَالرِّقَّةُ بِالزَّاءِ هُمَا بِالنِّسْبَةِ إِلَى الشُّجْحِ.

Bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmek, anlamaya yardımcı olacaktır:

Elbise / kumaş üzerinde selem akdi yaparken;

- a. “Pamuk” veya “keten” gibi ifadelerle kumaşın cinsini belirtmek şarttır.
- b. İnsanların amacı bakımından farklılığa neden oluyorsa türünü ve dokunduğu beldeyi de belirtmek gerekir. Kumaşın türünü zikretmek dokunduğu yeri veya cinsini belirtmeye gerek bırakmayabilir.
- c. Boyunu ve enini belirtmek gerekir.
- d. Kalınlık ve inceliğini belirtmek gerekir. Bu ikisini belirtme şartı, yünden dokunmuş kumaşlara özgüdür.
- e. Yumuşaklık ve sertliğini de belirtmek gerekir. Çünkü buna bağlı olarak [insanların akit yapma] amaçlar[ı] değişmektedir.⁷

H. Bazı İfadelerin Tercüme Edilmemesi

Tercümelerde sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biri de bazı kelime ve cümlelerin hiç tercüme edilmemiş olmasıdır. Bu, kimi zaman mütercimim ibareyi anlamamasından kimi zaman da zuhûl eseri gözden kaçırmamasından kaynaklanabilmektedir.

IV. Tercümelerin Değerlendirilmesi

Bir makale çerçevesinde Türkçeye çevrilmiş bütün tercüme eserleri değerlendirmek mümkün olmadığı gibi, bir eseri tercümeyle ilişkin bütün noktalardan değerlendirmek de mümkün değildir. Bu sebeple biz bu bölümde, Türkçeye çevrilmiş usul ve fîrû fıkah klasiklerini yukarıda belirttiğimiz tercüme sorunları yönünden -ana hatlarıyla- irdeleyeceğiz. Bu değerlendirmenin amacı, söz konusu tercümelerin tanıtımı olmadığı gibi tercümelerin değerine ya da değersizliğine ilişkin okuyucuda bir kanaat oluşturmak olmayıp yalnızca tercüme yanlışlarına dikkat çekmektir.

7 Hatîb eş-Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994, c. 3, s. 21.

A. Usûl Tercümeleri

1. *er-Risâle*⁸

Fıkıh usulünün günümüze gelen ilk eseri olan *er-Risâle* üzerine Türkiye’de iki tercüme çalışması bulunmaktadır. Bunların ilki Ubeydullah Dalar tarafından yapılmıştır. İkinci tercüme yapan Abdülkadir Şener ve İbrahim Çalışkan, “ilk tercümenin hiç başarılı olamadığını, yanlışlıkların yanı sıra birçok satırların da hiç tercüme edilmeksizin atlandığını belirterek, iki kere tercüme edilmeye layık bir eserdir düşüncesiyle Risâle’yi tercüme etmeye karar verdiklerini” belirtmişlerdir.⁹ Tercümede Ahmed Muhammed Şakir’in tahkik etmiş olduğu nüsha esas alınmıştır. Eserde olabildiğince anlaşılabilir ve yalın bir dil kullanılmıştır. Bununla birlikte yer yer düşük cümleler, yanlış anlamaya yol açabilecek ifadeler ya da yanlış tercüme de göze çarpmaktadır. Buna dair aşağıda bazı örnekler vereceğiz:

Birinci örnek:

أَنْ يَكُونَ اللَّهُ أَوْ رَسُولُهُ حَرَمَ الشَّيْءِ مَنْصُوصاً، أَوْ أَحَلَّهُ لِمَعْنَى، فَإِذَا وَجَدْنَا مَا فِي مِثْلِ ذَلِكَ الْمَعْنَى فِيمَا لَمْ يُنْصَحْ فِيهِ بِعَيْنِهِ كِتَابٌ وَلَا سُنَّةٌ: أَحَلَّلْنَاهُ أَوْ حَرَمْنَاهُ؛ لِأَنَّهُ فِي مَعْنَى الْحَلَالِ أَوْ الْحَرَامِ.

Mütercimler bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmişlerdir:

Allah ve Peygamber’i, bir şeyi nasla bir illetten dolayı helal ve haram kılmıştır. Hakkında Kitap ve Sünnet’te belirli bir nas bulunmayan bir konuda böyle bir illetin benzerini bulduğumuz zaman onun haram veya helal olduğuna hükmederiz. Çünkü o, helal ve haram hükmünün sebebidir.¹⁰

Bu çevirinin son cümlesi olan “çünkü o, helal ve haram hükmünün sebebi” tercümesi doğru değildir. Buradaki yanlışlığın sebebi “manâ” kelimesinin “sebeup” şeklinde tercüme edilmesinden kaynaklanmaktadır. Zira burada bir kıyas işleminde fer’in niye asılla eşitlendiğinin gerekçesi zikredilmektedir. Bunun doğru tercümesi “çünkü o, helal ve haram kılınan şey ile aynı özelliindedir [aynı illeti taşımaktadır]” şeklinde olmalıdır.

İkinci örnek:

إِنَّ اللَّهَ تَعَبَّدَ خَلْقَهُ فِي كِتَابِهِ وَعَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ بِمَا سَبَقَ فِي قَضَائِهِ أَنْ يَتَعَبَّدَهُمْ بِهِ، وَلِمَا شَاءَ، لَا مُعَقَّبَ لِحُكْمِهِ فِيمَا تَعَبَّدَهُمْ بِهِ، مِمَّا دَلَّهِمْ رَسُولُ اللَّهِ عَلَى الْمَعْنَى الَّتِي لَهُ تَعَبَّدَهُمْ بِهِ، أَوْ وَجَدُوهُ فِي الْخَبَرِ عَنْهُ لَمْ يُنْزَلْ فِي شَيْءٍ فِي مِثْلِ الْمَعْنَى الَّتِي لَهُ تَعَبَّدَ خَلْقَهُ، وَوَجِبَ عَلَى أَهْلِ الْعِلْمِ أَنْ يُسَلِّكُوهُ سَبِيلَ السُّنَّةِ، إِذَا كَانَ فِي مَعْنَاهَا، وَهَذَا الَّذِي يَنْفَرُغُ تَفَرُّعاً كَثِيراً.

Mütercimler bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmişlerdir:

Allah, Kitabı’nda ve Peygamberinin diliyle, ezeli hükmüne göre ve dilediği gibi, kullarını ibadete davet etmiştir. O’nun ibadete davetiyle

8 Şâfiî, *er-Risâle, İslam Hukukunun Kaynakları*, çev. Abdülkadir Şener ve İbrahim Çalışkan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

9 Şâfiî, *a.g.e.*, s. 22.

10 Şâfiî, *a.g.e.*, s. 22.

ilgili bu hükmünü kimse bozamaz. Hz. Peygamber de, insanlara Allah'ın bu davetiyle ilgili manayı açıklamıştır. Ya da onlar, bunu Hz. Peygamber'den nakledilen haberlerde bulmuşlardır. Allah'ın kullarını ibadete davet ettiği böyle bir mana, *[açıklanmaksızın] günümüze intikal etmiş değildir*. Bilginlere düşen, aynı manada sünnet varsa, bu yolda onu ele almalarıdır. Bu tür sünnet de, birçok kollara ayrılır.¹¹

Bu tercüme birkaç açıdan problemlidir:

1. “Teabbede bi” ifadesi “ibadete davet etmek” şeklinde tercüme edilmiştir. Oysa burada “ibadetle / kullukla yükümlü tutmak” kastedilmektedir. Bu ifade yanlış tercüme edildiğinden ifadenin her geçtiği yer de buna bağlı olarak yanlış bir anlam ifade eder hale gelmiştir.

2. Mütercimler, italik olarak verilen kısımdaki ifadenin anlaşılmasındaki zorluk sebebiyle Bulak nüshasını esas aldıklarını belirtmişlerdir.

3. Bir diğer yanlış anlama ise “bilginlere düşen, aynı manada sünnet varsa, bu yolda onu ele almalarıdır” ifadesidir. Bu ifade, anlaşılmaazlığı bir yana asıl metinde kıyasa yapılan vurguyu bertaraf etmiştir.

4. Paragrafın sonunda “bu tür sünnet de birçok kollara ayrılır” ifadesi de yanlış anlaşılmuştur. Zira burada söz konusu olan “sünnet” değil “iki kıyas türünden biri”dir.

Bu pasajın doğru çevirisinin şu şekilde olması gerekir:

Allah, ezeli hükmünde kullarını yükümlü tutma konusunda geçen ve kendisinin de dilediği hususlarda gerek Kitabında gerekse Peygamberinin diliyle [yaptığı açıklamalarla] kullarını yükümlü tutmuştur. Onun kullarını yükümlü tuttuğu şeyler hususunda kendisini sorgulayabilecek kimse yoktur. Bu yükümlülüklerin hangi gerekçe ile konulduğunu [kimi zaman] Hz. Peygamber (s.a.v.) göstermiş kimi zaman da Allah'ın insanları yükümlü tuttuğu konularda gerekçenin ne olduğuna dair herhangi bir şey indirilmemiş [ancak âlimler] ondan [Hz. Peygamber (s.a.v.)'den] nakledilen haberlerde [kendi ictihadları sonucu] bu açıklamayı bulmuşlardır. İşte bu tür meseleleri de âlimlerin, sünnette yer alan hususlarla aynı hükme tabi kılmaları gerekli olmuştur, çünkü her ikisi de aynı gerekçeyi taşımaktadır. Pek çok kısımlara ayrılan [kıyas] da işte budur.

Üçüncü örnek

كل كلام كان عاماً ظاهراً في سنة رسول الله فهو على ظهوره وعمومه، حتى يُعَلَّم حديثاً ثابتاً عن رسول الله - بأبي هو وأمي - يدل على أنه إنما أريد بالجملة العامة في الظاهر بعض الجملة دون بعض

Mütercimler bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmişlerdir:

Hz. Peygamber'in sünnetindeki âmm ve zâhir olan her söz, zahirde âmm olan mücmel ifade ile o mücmelin özel bir anlamının kastedildi-

11 Şâfiî, *a.g.e.*, s. 129.

ğini gösteren sabit (sahih) bir hadis bulunana kadar, anlaşılman manası ve umumiliğı üzere kalır.¹²

Burada, Arapça metindeki “cümle” kelimesi “mücmel” şeklinde tercüme edildiğinden ve literal tercümeğe aşırı bağı kalındığından, ortaya anlaşılması zor bir tercüme çıkmıştır. Bu ifadenin doğru tercümesinin şu şekilde yapılması gerekir:

Hız. Peygamber’in sünnetinde ilk anda kendisinden genel bir anlamın anlaşıldığı tüm ifadeler; Resûlullah’tan, o ilk anda anlaşılman genel anlamın kapsamında yer alan şeylerin tümünün değil bir kısmının kastedildiğine dair sahih bir hadis bilininceye kadar, ilk anda anlaşılman genel anlamıyla alınır.

Dördüncü örnek

Mütercimler, bazen İmam Şâfiî’nin terim anlamında kullandığı bazı ifadeleri literal tercümeğe tabi tutmuşlar, bu durum metnin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Buna şunu örnek verebiliriz:

ما كان من سنة من خبر الخاصة الذي يختلف الخبر فيه، فيكون الخبر محتملاً للتأويل، وجاء الخبر فيه من طريق الانفراد: فالحجة فيه عندي أن يلزم العالمين حتى لا يكون لهم ردُّ ما كان منصوباً منه، كما يلزمهم أن يقبلوا شهادة العدول، لا أن ذلك إحاطةً كما يكون نص الكتاب وخبر العامة عن رسول الله

Bu pasaj şu şekilde tercüme edilmiştir:

Eğer huccet ihtilafa yol açan haber-i hâssa (haber-i vâhid) nevinden bir sünnet olup yorumlanabilir ve tek ravi vasıtasıyla gelmiş bir haber ise, bence o, bilgiler için bağlayıcı bir huccettir; onların böyle bir huccete dayanan hükmü reddetme hakları yoktur. Bu, Kitap ve mütevatir hadis (haber-i âmme) nassı gibi ihatalı bir şey olarak değil de, onlar için âdil kimselerin şahadetini kabul etmeleri ölçüsünde bağlayıcı olur.¹³

Bu tercümedeki “ihatalı bir şey olarak” ifadesi anlaşılman bir durumdadır. Bunun yerine “Bu, Kitap ve Resûlullah (s.a.v.)’tan nakledilen mütevatir haberde olduğu gibi kesin bilgi ifade etmez.” şeklinde tercüme edilmelidir.

2. el-Mustasfa¹⁴

Tercümede *Mustasfa*’nın, 1322-1324 tarihlerinde Bulak’ta el-Matbaatu’l-Emîriyye’de Fevâtihu’r-Rahamût ile birlikte iki ayrı cilt olarak basılan nüshası esas alınmıştır.

Tercümede, imkan ölçüsünde akıcı ve anlaşılır bir üslup yakalamaya çalıştığını belirten Apaydın, yetersiz bir karşılıkla kısırlaştırmak endişesiyle Şer’, Sem’, Şâri vb. bazı terim ve deyimleri korumak gereğini hissettiğini belirtir.

12 Şâfiî, *a.g.e.*, s. 189.

13 Şâfiî, *a.g.e.*, s. 248.

14 Gazzâlî, *el-Mustasfa (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Yunus Apaydın, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Genelde, birçok terim ve tabir ya parantez içinde yakın görülen bir Türkçe karşılık verilerek orijinal biçimiyle korunmuş ya da yakın Türkçe karşılıkla ifade edilerek orijinalleri parantez içinde verilmeye çalışılmıştır. Apaydın, “teabbüd”, “şüphe” ve “meslek” gibi bazı Arapça kelimelere net Türkçe karşılık bulmakta zorlandığını belirtir.

Usul terimleri zaten kitap içerisinde açıklandığı için ikinci bir açıklamaya gerek kalmaksızın olduğu gibi kullanılmıştır. Gerekli görülen yerlerde, bazı fikhî terimler açıklanmıştır. Metinde görüşlerine yer verilen şahıslar ve fırkalar hakkında tanıtıcı kısa bilgi verilmiştir.

Apaydın’ın tercümesi usul alanında gerek uyguladığı yöntem gerekse üslubu açısından öncü tercümelerden kabul edilebilir. Bununla birlikte mütercimnin kendisinin de belirttiği üzere yer yer bazı terimleri olduğu gibi kullanması anlama güçlüklerine de yol açmaktadır. Bu hususa aşağıdaki ifadeleri örnek verebiliriz:

Kaderilerin çoğunluğu ile bunlara uyan Kâsânî gibi bazı zahir ehli, haber-i vahidle teabbüdün sem’an haram olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁵

Filde umûm iddiası mümkün değildir. Çünkü fiil, ancak muayyen bir vecih üzere vaki olur ve tek tek vaki olması mümkün olan diğer vecihlere hamledilmesi caiz olmaz.¹⁶

Eserde, tercümede orijinal ifadeyi karşılayamama riski sebebiyle aynen bırakılan bir kısım ifade ve cümlelerin -kanaatimizce- tam tercümesi mümkündür. Örneğin “menâtin zevali durumunda hükmün de zail olması” ifadesi “illetin ortadan kalkması durumunda hükmün de ortadan kalkması” şeklinde tercüme edilebilir.

Bazı ifadeler ise “dolambaçlı” denilebilecek şekilde tercüme edilmiştir. Örneğin *el-muktezâ bi’t-teklif* ifadesi “teklif ile gerektirilen şey” şeklinde tercüme edilmiştir.¹⁷ Oysa “teklif” kelimesi Türkçede “öneri” anlamına gelmektedir. Ayrıca “muktezâ” kelimesini “gerektirilen” diye tercüme etmek de ifadenin dolambaçlı olmasına sebep olmaktadır. Bunu “yükümlü kılmanın gereği” diye tercüme etmek mümkündür. Yine “şer’in vârid olması”¹⁸, “lügatın kıyasen sabit olmaması”¹⁹, “musib tektir”²⁰ gibi ifadeler de “şer’î hükmün gelmesi”, “sözcüklerin kıyas yoluyla başka varlıklara verilememesi”, “doğruyu bulan tektir” şeklinde tercüme edilmeleri mümkün olduğu halde tercüme edilmemiştir.

15 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 247.

16 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 117.

17 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 1, s. 147.

18 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 190.

19 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 301.

20 Gazzâlî, *a.g.e.*, c. 2, s. 355.

3. *el-Muvâfakât*²¹

Şâtübî’nin, İslam dünyasında önemi geç dönemde fark edilen eseri *el-Muvâfakât*, dili, üslubu ve muhtevası ile diğer usul eserlerinden son derece farklıdır. Eseri Türkçeye kazandıran Mehmet Erdoğan, eserin orijinal nüshasında bulunmayan âyet numaralarını ve hadis tahriçlerini yapmış, izaha muhtaç olan noktaları dipnotlarda açıklamıştır. Eserin orijinalinde bulunan ifade ve kalıpları Türkçeye tercümenin zorluğu eserde büyük ölçüde aşılmıştır. Bununla birlikte tercümede kullanılan dilin, günümüzdeki kullanımla kıyaslandığında zaman zaman yenilenmeye muhtaç olduğu intibai uyanmaktadır. Buna örnek olarak şu ifadeleri zikredebiliriz:

Birinci örnek:

Hadlerin ikamesi konusunda delil, zan mertebesinde olmak üzere kaim bulunmaktadır. Bununla birlikte zayıf da olsa bir şüphe ârız olduğunda, bu şüphenin hükmü galebe çalarak hadde maruz kalan kimseyi ‘afv’ kapsamına sokmaktadır.²²

İkinci örnek:

Sebebin kendisi için meşru kıldığı bilinen ya da zannedilen müsebbebe ulaşmak için sebeplerinin ortaya konulması sahihtir. Çünkü işi yerli yerinde yapmış ve Şâri Teâla’nın izin verdiği müsebbebe ulaşmak için tevessül edilmesine izin verdiği bir şeyi kullanmıştır.²³

4. *Huccetullahi’l-Bâliğa*²⁴

Bir usul kitabı olmaktan çok hikmet-i teşrî ve makâsıdu’ş-şerîa alanına ait olan bu eser Mehmet Erdoğan tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Müellif Dihlevî’nin Hindistanlı olması, köken olarak Arap olmayan diğer birçok yazarda olduğu gibi eserin orijinal üslubunun bir hayli zor olması sonucunu doğurmakta, bu durum eserin tercümesine de yansımaktadır. Bununla birlikte Erdoğan’ın tercümesi son derece anlaşılır ve orijinal metni yansıtır mahiyettedir. Eserde sıklıkla geçen ve felsefe, tasavvuf gibi ilimlerde birer terim olarak kullanılan “mele-i a’lâ”, “nefs-i nâtuka”, “melekî güç”, “ceberût”, “melekût” gibi terimler eserin orijinalinde bir anlama güçlüğüne sebep olduğu gibi tercümede de anlama güçlüğüne sebep olmaktadır. Mütercim bunu aşmak için zaman zaman dipnotlarda açıklamalar yapmıştır.

21 eş-Şâtübî, *el-Muvâfakat*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.

22 Şâtübî, a.g.e., c. 1, s. 163.

23 Şâtübî, a.g.e., c. 1, s. 242.

24 ed-Dihlevî, *Huccetullahi’l-Bâliğa (İslam Düşünce Rehberi)*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

5. *Kavâidü'l-ahkâm*²⁵

Maslahat konusunda usul tarihinin ilk eseri kabul edilen *Kavâidü'l-ahkâm*, mütercimler tarafından olabildiğince yalın bir dil ve anlaşılabilir bir üslupla tercüme edilmeye çalışılmıştır. Kitapta yer alan ve tüm konuların temelini oluşturan maslahat-mefsedet kavramları, kullanıldığı bağlama göre kimi zaman aynen korunmuş, kimi zaman da anlama kolaylığı sağlaması ve dilimizdeki kullanımında dikkate alınması sebebiyle iyilik-kötülük, hayır-şer, yarar-zarar, güzel-çirkin gibi kelimelerle karşılanmaya çalışılmıştır. Kitabın yazarının Şâfiî mezhebine mensup olması sebebiyle Hanefî mezhebine mensup olan Türk okuyucusunun dikkatini çekerken kimi meselelerde nadiren de olsa dipnotta Hanefî mezhebinin konu ile ilgili görüşü belirtilmiştir.

B. Furu Fıkıh Tercümeleri

1. *Mebisât*

Aslına uygun bir şekilde 30 cilt halinde basılan *Mebisât*, Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit editörlüğünde bir heyet tarafından tercüme edilmiştir. Eserde tercüme edilen bölümler daha sonra birçok ilahiyat fakültesi İslam hukuku bölümünde görevli olan hocalar tarafından tashih edilmiş, son olarak da Akşit'in kontrolünden geçmek suretiyle basılmıştır. İlk ciltlerinde tercüme edenlerin sayısı sonraki ciltlere göre daha fazla olup mütercimlerin son ciltlere doğru azaldığı görülmektedir. Hanefîliğin en önemli kaynaklarından sayılan *Mebisât*'un Türkçeye kazandırılması, yalnızca Hanefî mezhebi mensupları için değil Türk kamuoyunda İslam hukuku konusunda araştırma yapan başta ilahiyatçılar, din görevlileri ve hukukçular olmak üzere dinî bilgiye sağlıklı yollardan ulaşmak isteyenler için de son derece önemli bir hizmettir. Bununla birlikte özellikle üç husus, söz konusu tercümede eleştiriye açık görünmektedir:

a. *el-Mebisât*'un tercümeyle esas alınan baskısı pek çok açıdan basım yanlışlarıyla dolu olduğundan eserin tashihi aşamasında yer yer yazma nüshalardan da istifade edilmiştir. Buna rağmen tercümeyle esas alınan metin sağlam ve nüsha karşılaştırmalı bir baskı olmadığından asıl metindeki yanlışların da genel olarak tercümeyle sirayet etmiş olduğu görülmektedir.

b. Eserin sayıları yaklaşık yirmiye bulan mütercim heyeti tarafından tercüme edilmesi ve yine sayıları bir o kadar olan musahhihler tarafından tashih edilmesi her ne kadar son kertede eserin tümü Akşit'in kontrolünden geçmiş olsa da okuyucuyu bir ifade ve üslup birliği sorunu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Söz gelimi *bey'* ifadesi "satım akdi", "alış-veriş", "satış", "satım sözleşmesi", "satış sözleşmesi", "alış-veriş akdi" vb. farklı üsluplarla çevrilebilmektedir.

25 İzzeddin b. Abdüsselam, *İslamî Hükümlerin Esas ve Hikmetleri* (Kavâidü'l-ahkâm=el-Kavâidü'l-kübâ), çev. Süleyman Kaya ve Soner Duman, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Eserin Türk kamuoyu tarafından anlaşılabilir olmasına özel bir önem gösterilmiş olması eseri anlaşılır kılması bakımından olumlu olmakla birlikte yer yer gereksiz ve abartılı bir sadeleştirmeye başvurulmuştur. Örneğin “akit” kelimesi yerine “sözleşme”, “şart” yerine “koşul”²⁶ ifadeleri sıklıkla kullanılmıştır. Oysa “akit” ve “şart” kelimeleri hem günlük dilde hem de mevcut hukuk dilinde halen geçerliliğini koruyan kelimeler olduğundan bunların korunması daha uygundur. Buna karşılık kimi zaman da Türkçede farklı bir anlamda kullanılan kelimenin Arapça aslının korunmaya çalışılması, yanlış anlamalara sebep olmaktadır. Örneğin “satım akdinde ayıplar” şeklinde yer alan bölüm boyunca “kusur”, “defo” gibi Türkçeye çevrilebilecek olan “ayıp” sözcüğü aynen korunduğundan okuyucuyu yanlış anlamaya sevk edebilecek kullanımlar serdedilmiştir.²⁷

Serahsî eserini hapishane ortamında ve imlâ tarikiyle yazdırdığından eserde sistematik açıdan bir düzensizlik bulunmaktadır. Tercümede bunu aşmak üzere sıklıkla paragraf kenarına küçük başlıklar konulmuş ve okuyucunun aradığını bulabilmesine bu şekilde yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Eserde yer alan rivayetlerin tahricinin yapılması, ölçü birimlerinin günümüzdeki karşılıklarının verilmesi ve izaha muhtaç terimlerin dipnotlarda açıklanmış olması, her bir cildin sonuna indeks konulup son ciltte ayrıntılı bir indekse yer verilmesi eserin olumlu yönlerinden yalnızca birkaçıdır.

2. *Reddül-muhtâr*

İbn Âbidîn’in *Reddül-muhtâr* adlı eserini Ahmed Davudoğlu, Mazhar Taşkesenlioğlu ve Mehmet Savaş, 16 cilt halinde Türkçeye kazandırmışlardır. Eser boyunca *Dürrül-muhtâr*’ın ifadesi “metin” başlığı altında verildikten sonra *Reddül-muhtâr*’ın şerhi “izah” başlığı altında verilmektedir. Tercümede en azından *Dürrül-muhtâr*’ın Arapça metnine yer verilmesi daha yararlı olurdu. Ana metinde konu aralarında yer alan “tenbîh”, “tetimme” gibi ifadeler tercümede de aynen korunarak bu şekilde verilmiştir.

Eserin aslında olan ve sıklıkla geçen bazı ifadelerin tercümesi problemleri görmektedir. Örneğin “el-evceh” ifadesinin “en iyi anlaşılabilir cihet”²⁸ şeklinde tercüme edilmesi yerine “daha güçlü görüş” denilmesi daha uygundur. Yine Arapça ifadede bir eser yazarını ifade etmek üzere “sâhibü’l-Bahr” vb. kullanımların “Bahr sahibi”²⁹ şeklinde tercümesi yerine “Bahr müellifi / yazarı” şeklinde tercüme edilmesi daha uygundur. Hanefî mezhebinde İmam Muhammed’in altı eserini belirtmek üzere kullanılan “zâhiru’r-rivâye” veya “zâhiru’l-mezheb” ifadesinin “zâhir rivayet” ve “zâhir mezhep” şeklinde tercümesi yanlış anlamalara sebep olabilecek bir çeviri

26 Serahsî, *Mebûsât*, çev. Heyet, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008, c. 13, s. 17 vd.

27 Serahsî, *a.g.e.*, c. 13, s. 129 vd.

28 İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, çev. Ahmed Davudoğlu ve dğr., İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1982, c. 1, s. 392.

29 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 389.

şeklidir.³⁰ Türkçede bir karşılığı bulunmayan “hilalleme” şeklindeki tercüme ise bir ifadenin karşılığını bulmak yerine latinize edilmesi suretiyle hedef dilde yeni bir kelime meydana getirilmesinden başka bir şey değildir.³¹ “Esah kavil”³², “hilâfın semeresi”³³, “muhtâr olan kavil”³⁴, “iškâlın sukûtu şöyledir”³⁵ vb. ifadelerinin Türkçeye tercüme edilmeleri mümkün olduğu halde aynen korunması, eseri günümüz okuru açısından anlaşılması zor bir hale sokmaktadır.

Eserin tercümesinin üzerinden otuz yılı aşkın bir zaman dilimi geçmiş olması sebebiyle eserde kullanılan dilin günümüze hitap etmekte zorlandığı görülmektedir. Buna örnek olarak şu tercümeyi zikredebiliriz: “Hayız bâbı en çetin ve kapalı bâblardandır. Bâhusus âdet zamanını unutan kadınla ona teferru eden meseleler pek müşkildir. Onun için muhakkik denilen ulema buna çok dikkat etmişlerdir.”³⁶

3. Fetâvây-ı Hindîyye

Hindistan’da Babürlülük hükümdarı Muhammed Evrengzîb Âlemgir zamanında bir heyet tarafından hazırlanan bu fetvâ kitabı, zaman içinde Hanefî mezhebinin muteber metinleri arasında yerini almıştır.

Eser, Mustafa Efe tarafından 16 cilt halinde tercüme edilmiştir. Tercümede Türkçede kullanımı bulunmayan pek çok ifadenin orijinalinin korunmaya çalışılması, günümüz okurlarının eserden istifadesini zorlaştırmaktadır. Sözelimi satım akdine ayrılan bölüm boyunca *bey’*, *mebî’*, *semen* gibi kelimelerin hiç tercüme edilmeksizin aynen korunmuş olması eserdeki dilin aktüel olmaması ve anlaşılmasını intâc etmektedir.³⁷

Aynı durum cümle yapılarında da görülmektedir. Eserde, günümüz okurları açısından güç anlaşılabilir ifade tarzlarına örnek olarak şunları zikredebiliriz:

1. Örnek

Taksim müteaddid kimselerin, bir şeydeki hisse-i şayialarını, bir mikyâs ile tayin ve tahsis etmektir. Meselâ: Mekilâtta hisse-i şayia keyl ile; mezzûatta hisse-i şayia ise zira’ ile temyiz ve ifraz edilir. Taksim, mübadeleyi mütezammındır. Çünkü, tarafların ortak buldukları şeyde, belirli bir parça yoktur.³⁸

30 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 261.

31 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 157.

32 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 589.

33 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 461.

34 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 461.

35 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 222.

36 İbn Âbidîn, *a.g.e.*, c. 1, s. 459.

37 *Fetâvây-ı Hindîyye*, çev. Mustafa Efe, Ankara: Akçağ Yayınları, 1985, c. 5, s. 85 vd.

38 *Fetâvây-ı Hindîyye*, c. 11, s. 207.

Oysa bu bölüm şu şekilde tercüme edilebilirdi:

Taksim, birden fazla kişinin bir şeydeki orantılı paylarını bir ölçü birimiyle belirleyip sınırlandırmalıdır. Mesela hacim ölçüsüyle ölçülen bir maldaki orantılı hisse ölçülmekle, uzunluk ölçüsüyle ölçülen bir maldaki orantılı hisse arşın ile birbirinden ayrıştırılır. Taksim işlemi karşılıklı değişimi de içermektedir. Çünkü tarafların ortak olduğu şeydeki payları belirli değildir.

2. Örnek

Bey’-i nafiz: (= Geçerli Satış): Üzerine başkasının hakkı tealluk etmiyen satıştır ki, o anda, mülkiyet terettüp eder.³⁹

3. Örnek

Gasb: Bir kimsenin, mukavvim ve muhterem bir malını, sarâhaten, delâleten veya âdete göre izni olmaksızın, haksız yere, elinden ve daire-i tasarrufundan ahzettir.⁴⁰

4. Örnek

İcarenin lüzumunun şartlarından biri de, icârlanan şeyde menfaata hâlel getirici bir aybın meydana gelmemiş olmasıdır. O şeyde menfaate hâlel getirici kusur meydana gelirse, akde lüzum kalmaz.⁴¹

Bu cümlelerin anlaşılma oluşu bir yana “akde lüzum kalmaz” şeklindeki son ifade de yanlış anlamaya müsaittir. Çünkü burada “akdin bağlayıcı olmayacağı” ifade edildiği halde tercüme bunu sanki “akit yapmaya gerek olmadığı” şeklinde sunmaktadır.

Eserde, Arapça metinde geçen ve “buna göre” veya “nitekim” şeklinde tercüme edilmesi gereken “hattâ” sözcükleri Türkçeye aynen aktarılmış, bu durum söz konusu ifadelerin Türkçede “öyle ki” anlamına gelip şaşırma belirten bir şekilde anlaşılmasına neden olmuştur. Buna şu iki örneği verebiliriz:

Arazinin zirâata elverişli olması şarttır. Hatta ekilecek şey, basit nane gibi değersiz şeylerse, akid caiz olmaz.

[Müzarâa akdinde] bu yerin, akid yapan şahsa ait olması ve boş bulunup, yer sahibi ile âmil arasında ortaklaşa ekilecek olması da şarttır. Hatta o yerde amel (= çalışmak) yer sahibine şart kılınırsa; bu sahih olmaz.⁴²

4. *el-Muhtâr*

Eserin kapak tercümesinde büyük puntolarla *el-İhtiyâr* yazılıp altına küçük puntolarla “Metni el-Muhtâr li’l-Fetâvâ” yazılmış olması okuyucuda eserin sanki *el-İhtiyâr* metninin tercümesiymiş gibi bir algı oluşturmaktadır. Bu yanıltıcı algı ve

39 *Fetâvây-ı Hindîyye*, c. 5, s. 89.

40 *Fetâvây-ı Hindîyye*, c. 10, s. 505.

41 *Fetâvây-ı Hindîyye*, c. 9, s. 365.

42 *Fetâvây-ı Hindîyye*, c. 11, s. 296.

yaygın yanlış anlaşılma sebebiyle eserin ilahiyat camiasında özellikle de öğrenciler arasında *Ihtiyar tercümesi* diye anıldığı görülmektedir.

el-Muhtâr metninin tercümesi beş bölüme ayrılarak her bir bölüm kendi içinde müteselsil bir şekilde numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma, aranan bir konunun bulunması ve eser içi atıflarda okuyucuya kolaylıklar sunmaktadır. Ayrıca kitabın her bir sağ sayfasında Arapça metin, sol sayfada tercümenin yer alması, eseri aslıyla birlikte takip etmek isteyen ve fıkıh dilini öğrenmek isteyenler için de önemli bir işlev üstlenmektedir. Eserin mütercimi Celal Yeniçeri, yeri geldikçe eserde yer alan bazı terimleri veya izaha muhtaç noktaları dipnotlarla izah etmiştir. Yine tercüme edilen metnin anlaşılması ya da örnek verilmesini gerektiren durumda okuyucunun meseleyi daha iyi anlaması için parantez içi bilgilere yer verilmiştir.

Eserin tercümesinde şu durumlar eleştiriye açık görünmektedir.

a. Türkçe tercümede müteselsil numara verildiği halde Arapça metinde bunun olmaması, Türkçe-Arapça metinlerin eşgüdüm halinde okunmasında sıkıntılar meydana getirmektedir. Aynı sistem Arapça metne de uygulanabilirdi.

b. Bazı yerler, yanlış anlaşılabilir şekilde tercüme edilmiştir. Aşağıda buna dair örnekler vereceğiz:

1. Örnek

Kişinin kendi zekâtını, yaşadığı bölgede vermeyip de başka bir yerdeki daha muhtaç kişiye verebileceğini anlatan ifade “Kendi memleketinin ahalisinden daha muhtaç olana” şeklinde tercüme edilmiştir. Oysa burada kastedilen şey “kendi memleketi” değil, kişinin yaşadığı ve zekât malını elde ettiği bölgedir.⁴³

2. Örnek

Parantez içi ifadelerle metnin anlaşılır kılınması gerektiği halde böyle bir açıklama yapılmadığı için bazı yerler anlaşılmaz bir şekilde kalmıştır. Örneğin “baytar” ve “kan alıcı” kimselerin yaptığı işlerde tazmin yükünü üstlenmiş olup olmadıkları ile ilgili meseledeki Arapça ifade şu şekildedir:

لَا ضَمَانَ عَلَى الْفَصَادِ وَالْبِرَاغِ إِلَّا أَنْ يَتَجَاوَزَ الْمَوْضِعَ الْمَعْتَادَ

Bu ifade mütercim tarafından şu şekilde tercüme edilmiştir: “Âdet olan yerin dışına çıkmadıkça baytar ve kan alıcı üzerine de tazmin gerekmez.”⁴⁴ Burada bir yandan Arapça kelimeler Türkçeye tercüme edilirken “baytar” ve “kan alıcı” denilmek suretiyle sıralama değiştirilmiş, diğer yandan “âdet olan yerin dışına çıkmadıkça” ifadesi “[vücuttan kan alma işlemi sırasında yarılması] âdet olan

43 Mevsilî, *el-Muhtâr: (İmam-ı Azam'ın içtihad ve görüşleri)*, çev. Celal Yeniçeri, İstanbul: Şamil Yayinevi, 2012, s. 115.

44 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 189.

bölgenin dışına çıkmadıkça]” şeklinde dipnot veya parantez içinde bir açıklama yapılmadığı için “âdet olan yer” ifadesi anlaşılmasa bir şekilde kalmıştır.

3. Örnek

Bazı kelimelerin Türkçeye tercümesi mümkün olduğu halde Türkçede kullanımı bulunmayan veya farklı anlamda kullanılan Arapça asılları korunmuştur. Sözgelimi “mecnûn”⁴⁵, “me’zûn”⁴⁶ kelimeleri böyle olup bunlar yerine “akıl hastası” ve “ticaret yapmasına izin verilmiş köle” denilebilirdi.

4. Örnek

Bazı ifadeler, Türkçede yanlış anlamaya meydan verecek şekilde tercüme edilmiştir. Sözgelimi *şeriketü’s-sanayi* ifadesi Türkçeye “sanayi ortaklığı” şeklinde çevrilmiştir.⁴⁷ Oysa “sanayi” sözcüğünün günümüz Türkçesinde “endüstri” anlamında kullanılması, söz konusu ifadenin yanlış anlaşılmasına yol açmaktadır.

5. Örnek

Eserin dizgisinden kaynaklandığı anlaşılan yanlış tercüme söz konusudur. Örneğin *gasp* konusundaki şu ifadeyi ele alalım:

فَإِنْ هَلَكَ وَهُوَ مِثْلِي فَعَلَيْهِ مِثْلُهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ مِثْلًا فَعَلَيْهِ قِيمَتُهُ يَوْمَ غَضَبِهِ.

Eserde bu ifadenin tercümesi şu şekilde verilmiştir:

Gasp edilen mal harcanmış ve yok edilmişse misliyyattan (yani kıymeti ödenmesi gereken mal cinsinden) olduğu takdirde de *gasp* edildiği gündeki kıymetini ödemek gerekir.⁴⁸

Oysa bu ifadenin doğru tercümesi şu şekilde olmalıdır:

[Gasp edilen mal] telef olmuşsa [bakılır]: Şayet misli bir mal ise misliyle, misli olmayan bir mal ise *gasp* tarihindeki kıymeti ödenerek tazmin edilir.

6. Örnek

Zaman zaman yanlış anlamadan kaynaklanan yanlış tercüme de yapılmıştır. Buna dair şu örneği zikretmek mümkündür:

وَالْمُبَانَةُ بِالثَّلَاثِ لَا تَجُلُّ لَهُ حَتَّى تَنْكَحَ زَوْجًا غَيْرَهُ بِكَأَحَا صَحِيحًا

Mütercim bu ifadeyi şu şekilde tercüme etmiştir: “Üç bâin talak ile boşanan bir kadın sahih bir nikâh ile başka bir kocaya varıp...”⁴⁹ Burada “üç bâin talak ile boşanan” ifadesi yanlıştır. Zira “el-mübâne bi’s-selâs” ifadesi, ister ric’î ister bâin olarak toplamda üç kere boşanma sonucunda kocasından beynûnet-i kübrâ yoluyla ayrılmış olan kadın anlamındadır.

45 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 221.

46 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 265.

47 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 303.

48 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 349.

49 Mevsilî, *a.g.e.*, s. 421.

5. *el-İhtiyâr*

Mevsilî'nin, kendisine ait *el-Muhtâr*'ı şerhettiği bu eser, Mehmet Keskin tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Eserin dili ve üslubu geneli itibarıyla anlaşılabilir olmakla birlikte yer yer anlatım bozuklukları, cümle düşüklükleri ve yanlış anlamaya mahal verecek tercümelere rastlanmaktadır. Aşağıda bunlara dair birkaç örnek vereceğiz:

1. Örnek

el-İhtiyâr'ın Arapça metninde sıklıkla geçen نَصَّ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ ifadesi, ele alınan hükmün İmam Muhammed'e ait zâhiru'r-rivâye eserlerinde yer aldığını ifade etmektedir. Oysa bu ifade "İmam Muhammed kesin olarak beyan etmiştir" şeklinde bir kesinlik hükmü olarak aktarılmıştır.⁵⁰

2. Örnek:

وَحُكْمُهُ: ثُبُوتُ الْمِلْكِ لِلْمُشْتَرِي فِي الْمَبِيعِ، وَالْبَائِعِ فِي الثَّمَنِ إِذَا كَانَ بَأْتًا، وَعِنْدَ الْإِجَارَةِ إِذَا كَانَ مَوْفُوعًا.

Alış verişin hükmü; kesin olarak yapıldığında müşterinin satın aldığı mal üzerinde mülkiyetini, satıcının da o mal karşılığında aldığı bedel üzerindeki mülkiyetini hemen; ve başkasının tasdikine bağlı olarak yapılan alışverişlerde ise, tasdikten sonra sabit olur.⁵¹

Burada ifadenin düzgün olması için iki yerde "mülkiyetini" şeklinde belirtilen ifadenin "mülkiyetinin" şeklinde değiştirilmesi, ayrıca cümle sonundaki "olur" ifadesi yerine de "olmasıdır" ifadesinin gelmesi gerekirdi.

3. Örnek

Kimi zaman ifade yanlış anlaşıldığından yanlış tercüme edilmiştir. Buna örnek olarak şu ifadeyi zikredebiliriz:

وَمَنْ بَاعَ مَلِكًا غَيْرَهُ فَالْمَالِكُ إِنْ شَاءَ رُدُّهُ وَإِنْ شَاءَ أَجَارَ إِذَا كَانَ الْمَبِيعُ وَالْمُتَبَاعِغَانِ بِحَالِهِمْ

Bu ifade, şu şekilde tercüme edilmiştir.

Bir kimse başkasının malını satarsa; satıcı ve müşteri satılan malın durumlarını muhafaza ediyorlarsa mal sahibi dilerse alış veriş reddeder, isterse geçerli sayar."⁵²

Burada "satıcı ve müşteri satılan malın durumlarını muhafaza ediyorlarsa" ifadesi yanlış bir tercümedir. Doğru tercüme "satılan mal, satıcı ve müşteri satım akdi esnasındaki durumlarını aynen koruyorlarsa" şeklinde olmalıdır.

4. Örnek

Kimi zaman isim tamlamaları sıfat tamlaması şeklinde tercüme edilmiş, tercümede de dolambaçlı bir ifade kullanıldığından bu durum anlama güçlüklerine yol

50 Mevsilî, *el-İhtiyâr*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2005, c. 1, s. 364.

51 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 364.

52 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 390.

açabilmiştir. Buna örnek olarak üstteki ifadenin hemen devamındaki şu ifadenin tercümesi zikredilebilir:

اعْلَمُ أَنَّ تَصَرُّفَاتِ الْفُضُولِيِّ مُنْعَقِدَةٌ مُوقُوفَةٌ عَلَى إِجَازَةِ الْمَالِكِ لِضُدُورِهَا مِنَ الْأَهْلِ وَهُوَ الْحُرُّ الْعَاقِلُ الْبَالِغُ،
مُضَافَةٌ إِلَى الْمَحَلِّ لِأَنَّ الْكَلَامَ فِيهِ، وَلَا ضَرَرَ فِيهِ عَلَى الْمَالِكِ لِأَنَّهُ غَيْرُ مُلْزِمٍ لَهُ، وَتُحْتَمَلُ الْمَنْفَعَةُ فَيَنْعَقِدُ تَضَحُّجًا
لِتَصَرُّفِ الْعَاقِدِ الْعَاقِلِ وَتَخْصِيصًا لِلْمَنْفَعَةِ الْمُحْتَمَلَةِ

Bu ifade şu şekilde tercüme edilmiştir:

Şunu bilmeliyiz ki, fuzuli tasarruflar mal sahibinin tasdiki halinde geçerli olurlar. Çünkü bu tasarrufları ehil; yani hür, akıllı ve baliğ kimseler tarafından bir mahalle izafe edilerek çünkü tasarrufla alâkahi söz orada söylenmiştir yapılmıştır. Fuzuli tasarrufda mal sahibinin bir zararı yoktur. Çünkü bu tasarruf mal sahibini bağlamaz. Bu tasarrufun yarar ihtimali de vardır. Bu durumda akıllı akdedicinin tasarrufunu sahihleştirmek ve muhtemel yararı elde etmek için bu tasarruf akdi bağlayıcı olur.⁵³

Burada “fuzûlî tasarruflar” şeklinde sıfat tamlaması olarak tercüme edilen ifadenin aslı “fuzûlînin [yetkisiz temsilcinin] tasarrufları” olmalıydı. Ayrıca “akıllı akdedicinin tasarrufunu sahihleştirmek” ifadesi de dolambaçlı bir kullanım olup maksadı tam olarak ifade etmemektedir.

5. Örnek

Kimi zaman, metinde geçen bir harf-i cer yanlış anlaşıldığından bu yanlışlık tercüme de yansımıştır. Bu duruma şu metnin tercümesini örnek verebiliriz:

وَالْمُضْمُونَةُ بِغَيْرِهَا كَالْمَبِيعِ فِي يَدِ الْبَائِعِ فَلَا يَجُوزُ الرَّهْنُ بِهَا؛ لِأَنَّهُ لَا يَجِبُ بِهَا كَيْفَ حَتَّى يُسْتَوْفَى مِنَ الرَّهْنِ

Bu ifade şu şekilde tercüme edilmiştir:

Satıcının elinde bulunan satılmış mal gibi kendisinden başka bir şeyle tazmin edilen aylara gelince; bunları rehin vermek caiz değildir.⁵⁴

Keskin, buradaki “felâ yecûzu’r-rehnu bihâ” ifadesini “bunları rehin vermek caiz değildir” diye tercüme etmiştir. Oysa buradaki “bâ” harf-i cer’i “mukâbele” anlamına gelmekte olup “bunlar mukabilinde” anlamı verilmesi gerekirdi.

6. Örnek

Bazen de metinde var olan bir harfin zuhûl eseri görülmemesi tercüme yanlışlığına sebep olmuştur. Buna şu meseleyi örnek verebiliriz:

(وَإِنْ أَتَلَفْنَا شَيْئًا لَرَمَهُمَا) إِحْيَاءٌ لِحَقِّ الْمُتَلَفِ عَلَيْهِ، وَالضَّمَانُ يَجِبُ بِغَيْرِ قَضَدٍ كَجَانِبَةِ النَّائِمِ وَالْحَاطِطِ الْمَائِلِ؛ وَلَا أُنْ
الْإِتْلَافُ مَوْجُودٌ حِسًّا وَهُوَ سَبَبُ الضَّمَانِ، فَلَا يُرَدُّ إِلَّا فِي الْحُدُودِ وَالْقِصَاصِ

Âkil-baliğ olmayan çocuk ve deli başkasının malını telef ederse, ödemek lâzım gelir: Bu hüküm malı telef edilen kimsenin hakkını ihya etmek için verilmiştir. Kişinin uyku halinde cinayet işlemesi, eğik

53 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 1, s. 390.

54 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 53 vd.

duvarın yıkılmasıyla altında kalıp ölmek gibi, kasdî olmayan durumlarda tazminat ödemek gerekir. Çünkü bu durumda maddeten bir telefât vukûbulmuştur ki, bu da tazminat sebebidir. Bu ancak haddlerde ve kıyaslarda reddedilir.⁵⁵

Keskin'in tercümedeki son cümlesi, metindeki "felâ yureddu" ifadesindeki olumsuzluk harfini görmemesi sebebiyle yanlış anlaşılıp, üstelik ifade tarzı da yanlış ortaya konulmuştur. Bunun doğrusu şöyle olmalıdır. "Ayrıca tazminatın sebebi olan itlaf maddî olarak vuku bulduğundan bunu [sanki telef gerçekleşmemiş gibi] geri çevirmek mümkün değildir."

7. Örnek

Literal tercümenin metnin yanlış anlamlandırılmasına yansıdığı da görülmektedir. Buna şu metnin çevirisini örnek verebiliriz:

وَأَمَّا صِفَةُ الشُّهُودِ قَالَ أَصْحَابُنَا: كُلُّ مَنْ مَلَكَ الْقَبُولَ بِنَفْسِهِ انْعَقَدَ الْعَقْدُ بِحُضُورِهِ، وَمَنْ لَا فَلَا. وَهَذَا صَحِيحٌ؛ لِأَنَّ كُلَّ وَاجِدٍ مِنَ الشُّهَادَةِ وَالْقَبُولِ شَرْطٌ لِصِحَّةِ الْعَقْدِ فَجَارَ اغْتِبَارُ أَحَدِهِمَا بِالْآخَرِ.

Bu ifade şu şekilde tercüme edilmiştir:

Şâhidlerin vasıflarına gelince; arkadaşlarımız dediler ki; kendi nefsiyle kabule salâhiyetdar olan herkesin hazır olmasıyla nikâh akdi yapılabilir; aksi halde yapılamaz. Bu doğrudur: Çünkü şehâdet ve kabul her biri nikâhın sıhhati için şarttır. Bunlardan birinin diğeriyle muteber olması caizdir.⁵⁶

Bu çeviride üç açıdan sorun bulunmaktadır: Bunların ilki "kendi nefsiyle kabule salâhiyetdar olan" ifadesinin anlaşılmalılığıdır. Bu ifade "kendi başına kabulde bulunabilecek durumda olan" şeklinde tercüme edilmelidir. İkinci ise "aksi halde yapılamaz" ifadesidir. Metinde "ve men lâ felâ" şeklinde yer alan ifadenin doğru tercümesi "bu şekilde olmayan kişinin hazır bulunmasıyla nikâh akdi kurulmuş olmaz" demektir. Üçüncüsü ise mütercimim "birinin diğeriyle muteber olması" şeklindeki çevirisidir. Fıkıh kitaplarında *i'tibâr* kökünden gelen sözcükler "bâ" harf-i cerri ile kullanıldığında bundan kıyas anlaşılır. Dolayısıyla burada "birini diğeriyle kıyas etmek caizdir" şeklinde tercüme edilmesi gerekirdi.

6. Tahâvî Muhtasarı

Hanefî fıkıhının ilk muhtasar metinleri arasında yer alan *Tahâvî Muhtasarı* Soner Duman tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Eser, aslında "mezhep içi" bir metin olmakla birlikte dipnotlarda metin içinde geçen konulara ilişkin açıklayıcı bilgilere verilmiş, çoğunlukla da ülkemizde en yaygın iki mezhep olan Hanefîlik ve Şâfiîlik arasında mukayeseler yapılmıştır. Böylelikle eser, yalnızca Hanefî fıkıhına ait bir "iç metin" olmanın ötesine geçerek mukayeseli bir hale dönüşmüştür. Eserin ibadetler bölümü dışında kalan muâmelât alanı, hem anlamayı kolaylaştırmak

55 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 2, s. 123.

56 Mevsilî, *a.g.e.*, c. 3, s. 11.

hem de mukayese imkânı sağlamak amacıyla günümüz hukukunda var olan “eşya hukuku”, “borçlar hukuku”, “yargı hukuku” gibi bölümlere ayrılmıştır. Tercümede sıklıkla Cessâs’ın *Şerhu Muhtasari’t-Tahavî* adlı eserine başvurulmuş, kimi zaman tercümeye esas alınan metin değil, şerhte yer alan metin esas alınmış ve bu durum gerekçeleriyle birlikte dipnotlarda belirtilmiştir.

Metnin aslında yer alan uzun cümleler, anlama kolaylığını sağlamak amacıyla parçalara bölünmüştür. (قال أبو حنيفة) vb. ifadeler “Ebu Hanife şöyle dedi” şeklinde değil de “Ebu Hanife’nin bu meseledeki görüşü şudur:” şeklinde tercüme edilmiştir. Ana metindeki başlıklarla yetinilmeyip anlamayı kolaylaştıracak şekilde başka ana ve alt başlıklar eklenmiştir. Metindeki her bir farklı konu eserin başından sonuna kadar müteselsilen numaralandırılmıştır. Bu, bir yandan anlama kolaylığını sağlamak, diğer yandan eserde kaç meseleye temas edildiğini tespit etmek ve meseleler arasında iç atıflarda kolaylığı sağlamak için yapılmıştır. Bir meselede birden fazla konunun sayıldığı durumlarda, anlama kolaylığı sağlamak üzere maddeleştirilmeye gidilmiştir. Metinde geçen fikhî terimlerden açıklanmaya muhtaç olanlar dipnotlarda açıklanmıştır. Konu bütünlüğünün sağlanabilmesi, metnin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla zaman zaman metne köşeli parantez içinde kelime veya cümleler eklenmiştir.

7. *el-Hidâye*

Hanefî mezhebinin en önemli eserlerinden olan *el-Hidâye*’nin Türkçede iki farklı çevirisi bulunmaktadır. Her iki çeviri üzerine bir makale çalışması yapmış olan Rahmi Yaran, eserlerde yer alan tercüme yanlışlıkları, atlanan ifadeler ve üslup bozukluklarına pek çok örnek üzerinden temas etmiştir.⁵⁷ Bu sebeple biz burada söz konusu eserleri ayrıca incelemeyeceğiz.

8. *Mülteka’l-ebhur*⁵⁸

Osmanlı döneminde yazılan en önemli fıkıh eserlerinden biri olan İbrahim el-Halebî’nin *Mülteka’l-ebhur* adlı eseri, mütercim Mustafa Uysal tarafından *Fetâvây-ı Behce*, *Fetâvây-ı Fezziye*, *Fetâvây-ı Ali Efendi*, *Neticetü’l-fetâvâ*, *Fetâvây-ı İbn Nüceym* gibi kaynaklardan aktarılan fetvalarla şerh ve izah edilmek suretiyle tercüme edilmiştir.

Tercümenin yapıldığı dönemin dil özellikleri ve üslubu neredeyse eserin bütününe hâkim olmuş, bu durum okuyucuların günümüz şartlarında eserden istifade etmelerini bir hayli güçleştirmiştir. Tercümede kullanılan bu üslup, eseri çoğu zaman Ömer Nasuhî’nin *Hukuk-ı İslâmiyye* adlı eserine yaklaştırmaktadır. Arapça olan ifadelerin pek çoğu tercüme edilmeksizin aynen aktarılmış yahut bazı ifadeler gereksiz yere Türkçeleştirilmiştir. Buna örnek olarak şu pasajları zikredebiliriz:

⁵⁷ Yaran, a.g.m., s. 173-193.

⁵⁸ İbrahim el-Halebî, *Mülteka’l-ebhur: İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal, İstanbul: Çelik Yayınevi, ts.

O (şer'î nikâh) bir düğümdür ki: Kasıt cihetiyle menfaati (cima yapmanın) mâlikiyeti üzerine vâki olur.⁵⁹

Had, şer'an mukadder bir ukûbettir. Hakkullah olduğu için vâcib olur.⁶⁰

Talakın haseni, o da sünnî talaktır ki; Eğer kadına dâhil olunmuş (cima edilmiş) ise, cima olmayan üç tuhurda (hayızlı olmadığı zamanlarda) kadını üç talakla boşamaktır. Şayet kadın dahil olunmamış olursa, velev ki (kadın) hayız halinde olsun bir hasen (sünnî) talaktır.⁶¹

Eserde bu şekilde anlaşılması güç ifadelerin yanında sıklıkla düşük cümlelere de rastlanmaktadır. Buna örnek olarak şu ifadeleri zikredebiliriz:

Nikâhı fasitte (iddetin iptidası) ise, (hâkimin) tefrikinin akabinde veya (zevcin) cima etmemeye azmidir.⁶²

Eğer (zevc zevcesine) ric'atı arzu etmezse, zevc (öksürme vesâire ile geldiğini ve müracaatını) bildirinceye kadar onun (kadının) üzerine (evine, yanına) girmemesi mendüb oldu. Talakı ric'i ile boşadığı zevcesine müracaat etmediği müddetçe kadınla (zevcin) sefere gitmesi yoktur.⁶³

9. Şerhu's-Siyerü'l-kebir

Eser, İmam Muhammed'in *es-Siyerü'l-kebir* adlı eserine Serahsî'nin yazdığı şerhin tercümesi olup M. Sait Şimşek ve İbrahim Sarmış tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercüme, ifade ve üslubunun anlaşılabilirliği ve orijinal metne sadakati ile dikkat çekmektedir. Eserde yer yer açıklayıcı dipnotlara da yer verilmiştir. İmam Muhammed'e ait metinler koyu ve numaralı bir şekilde verilmişken şerhler normal yazı hattıyla tercüme edilmiştir. Diğer birçok tercümede olduğu gibi bu eserde de yer yer bazı literal ifadeler yer verilmiş ve bu durum anlamayı güçleştirmiştir. Buna örnek olarak şu ifadeyi zikredebiliriz:

Zâhir sebep gizli mana yerine kaim olunca, hüküm de ispat veya nefiyde onunla birlikte kaaim olur."⁶⁴

Oysa bu ifade şöyle tercüme edilebilirdi: "Görünür durum, gizli illet yerine geçtiğinden, hüküm var olma ve yok olma bakımından gizli illete değil de görünür duruma bağlanır, onunla birlikte var ve yok olur."

59 Halebî, *a.g.e.*, c. 1, s. 325.

60 Halebî, *a.g.e.*, c. 2, s. 256.

61 Halebî, *a.g.e.*, c. 2, s. 6-7.

62 Halebî, *a.g.e.*, c. 2, s. 147.

63 Halebî, *a.g.e.*, c. 2, s. 99.

64 Serahsî, *Şerhu's-Siyerü'l-Kebîr: İslam Devletler Hukuku*, çev. M. Sait Şimşek ve İbrahim Sarmış, Konya: Eğitaş Yayınları, 2001, c. 1, s. 341.

10. Metnu Ebî Şüca: el-Gâye ve’t-Takrîb (Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali)

Şâfiî fıkının önemli muhtasar metinlerinden olan Ebu Şüca’ın *el-Gâye ve’t-takrîb* adlı eserinin tercümesinde, sayfanın üst kısmında metnin Arapça aslı, onun altında da Türkçe tercümesi verilmiştir. Eseri tercüme eden Nizamettin Ersöz bu tercümeden sonra üç yıldız işaretiyle bir ayrıç koyduktan sonra âyet ve hadisler ışığında metni açıklamıştır. Eser, özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerimizdeki Şâfiî mezhebine mensup halk arasında rağbet gören önemli tercümelerden biridir.

Eserde geneli itibarıyla orijinal metne sadık kalınmış olmakla birlikte zaman zaman anlatım bozuklukları, zaman zaman da yanlış tercümeleme göze çarpmaktadır. Buna örnek olarak şunu zikredebiliriz:

“İlaçlamak için her kadının gerekli yerine bakılabilir.”⁶⁵ Orijinal metinde “tedavi etmek amacıyla” denildiği halde mütercim “ilaçlamak için” diyerek metni yanlış anlaşılabilir bir durumda arz etmiştir.

Bazen de orijinal metnin, literal tercüme aşırına bağlı kalma sebebiyle yanlış anlaşılacak tarzda çevirileri söz konusudur. Buna örnek olarak da şunları zikredebiliriz:

1. Örnek

Metinde yer alan *عقد الوكالة* ifadesini, mütercim “Vekâlet akdi caiz bir akitir.” diye tercüme etmiştir. Oysa burada “câiz” ifadesi dinî bir hüküm olan cevazı değil, bağlayıcılık anlamına gelen lüzûmun zıddını ifade etmektedir. Bir başka deyişle bu ifade “vekâlet akdi bağlayıcı olmayan bir akitir” anlamına gelmektedir. Nitekim devamında yer alan “her iki taraf da bu aksi feshedebilir” ifadesi bunu göstermektedir.⁶⁶

2. Örnek

“Koca karısını boşadığı zaman kendisinden çocuğu varsa yedi yaşına kadar bakımı anasına düşer.”⁶⁷ İfadenin orijinali şudur:

وإذا فارق الرجل زوجته وله منها ولد فهي أحق بحضانتها إلى سبع سنين

Mütercimin “bakımı anasına düşer” sözü, annenin çocuğa bakmakla yükümlü olduğu şeklinde yanlış bir anlamaya sebep olabilecek şekilde çevrilmiştir. Oysa metnin aslında geçen “fehiye ehakku bi hadânetihi” ifadesi, bir sorumluluğu değil, “anne çocuğun bakımı konusunda [herkesten fazla] hak sahibidir” şeklinde bir hakkı bildirmektedir.

3. Örnek

وإذا اقترن بدعوى الدم لوث يقع به في النفس صدق المدعي خلف المدعي خمسين يمينا واستحق الدية

65 Ebu Şüca’, *Gâyetü’l-İhtisar: Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali*, çev. Nizamettin Ersöz, İstanbul: Ravza Yayınları, 2005, s. 427

66 Ebu Şüca’, *a.g.e.*, s. 336.

67 Ebu Şüca’, *a.g.e.*, s. 490.

Adam öldürme olaylarıyla ilgili bu ifadeyi mütercim şu şekilde tercüme etmiştir:

“Bir öldürme olayında davayı destekleyici gözle görülen bir delil bulunursa, davacının doğruluğu elli defa yemin etmesidir ve böylece diyeti almaya hak kazanır.”⁶⁸

Oysa bu ifadenin doğru çevirisi şu şekilde olmalıdır:

Bir cinayet davasında, ortada davacının doğru söylediği konusunda insanın aklına yatacak bir delil varsa davacı elli defa yemin eder ve diyet almaya hak kazanır.

11. *el-Ümm*

Tercümede Rif'at Fevzi Abdülmattalib tahkiki esas alınmıştır. Eserin ilk cildinde *er-Risâle* yer almaktadır. Muhakkik, *er-Risâle*'yi ilk olarak tahkiki neşreden Ahmed Muhammed Şâkir'in aksine eseri numaralandırma yoluna gitmemiştir. Tercümenin *er-Risâle*'ye tekabül eden ilk cildinde, Abdülkadir Şener ve İbrahim Çalışkan tarafından yapılan *er-Risâle* tercümesinden bolca yararlanıldığı belirtilmektedir.

Eserde, Şâfiî'nin kendi şahsına özgü ifade tarzı ve üslubu kimi zaman literal tercüme tabii tutulduğundan bu durum anlamada zorluklara sebep olabilmektedir. Örneğin Şâfiî, bir şeyin kesin bir şekilde bilinebileceğini ifade etmek üzere (العَلْمُ يُحِيطُ) “kesin olarak bilindiği üzere” ifadesini kullanmaktadır. Mütercim zaman zaman -doğru bir tercihle- “bilinen bir gerçektir”⁶⁹, “kesinlikle anlaşılır ki”⁷⁰, “bilinmektedir ki”⁷¹ şeklinde tercüme ettiği halde zaman zaman da “rahat kavranacak bir gerçektir”,⁷² “ilim kesin olarak kavrayabilir” şeklinde tercüme etmiştir.⁷³

Şâfiî'nin kendisine has anlatım tarzı ve bol îcazlı ifadeleri mütercimin sıklıkla araya girerek konuyu anlaşılır kılmak için müdahale etmesini gerektirmektedir. Bu müdahaleler, yer yer takdim ve tehirler, cümle bölümlenmeleri yapılmadığı takdirde metin literal olarak tercüme edilmekte ancak konu anlaşılmasız kalabilmektedir. *er-Risâle*'de yer alan aşağıdaki paragraf buna örnektir:

قال: «الشافعي»: وضع الله رسوله من دينه وفرضه وكتابه، الموضع الذي أبان - جل ثناؤه - أنه جعله عَلْمًا لدينه، بما افترض من طاعته، وحرّم من معصيته، وأبان من فضيلته، بما قرّن من الإيمان برسوله مع الإيمان به.

Mütercim bu metni -lafzî tercüme yöntemini uygulayarak- şu şekilde tercüme etmiştir:

Allah (c.c.); dininde, farzı ve kitabı hususunda Peygamberine verdiği mevkii, dinine bayrak yaptığını bildirmiş; ona itaati farz kılmuş ve ona karşı gelmeyi yasaklamıştır. Peygamberine imanı, kendisine iman ile birleştirerek onun üstünlüğünü açıklamıştır.⁷⁴

68 Ebu Şüca', *a.g.e.*, s. 510.

69 Şâfiî, *el-Ümm: Şâfiî Fıkıh Külliyyatı*, trc. Musa Özdemir, İstanbul: Buruc Yayınları, 2011, c. 1, s. 128.

70 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 246.

71 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 258.

72 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 129.

73 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 329.

74 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 139.

Bize göre araya köşeli parantezlerle müdahale etmek sûretiyle metnin şu şekilde tercüme edilmesi, Şâfiî’nin meramını ifade etmeye daha çok yardımcı olmaktadır:

Allah, [insanlığa gönderdiği] din, [kullarına emrettiği] farz[lar] ve [indirdiği] kitap konusunda resûlünü öyle bir mevkiye yerleştirmiştir ki bunu yapmakla resûlünü dini konusunda [âdetâ] bir bayrak kaldığını açıklamıştır. Yüce Allah bunu, Resûlüne itaati farz kılmak, ona isyan etmeyi haram kılmak ve yine resûlüne iman etmeyi kendisine iman etmekle birleştirerek onun üstünlüğünü vurgulamak sûretiyle yapmıştır.

Literal anlatıma bağlı kalma sonucunda anlam kaymasının yaşandığını gösteren bir başka örnek ise *er-Risâle*’deki şu pasajın çevirisidir:

العلم من وجوه: منه إحاطة في الظاهر والباطن، ومنه حق في الظاهر. فالإحاطة منه ما كان نصّ حكم الله أو سنة لرسول الله نقلها العامة عن العامة. فهذان السبيلان اللذان يشهد بهما فيما أحل أنه حلال، وفيما حُرّم أنه حرام. وهذا الذي لا يتسع أحداً عندنا جَهْلُهُ ولا الشكُّ فيه.

Mütercim bu pasajı şu şekilde tercüme etmiştir:

“İlim birkaç çeşittir: Zâhir ve bâtında gerçeği kapsayan ilim vardır; yalnız zahirde gerçek olan ilim vardır.

Zâhir ve batında gerçeği kapsayan ilim, Allah’ın ve Resulullah’ın bir hükmünü ihtiva eden bir nas ile sabit olup onu çoğunluk, çoğunluk aracılığıyla nakletmiştir. İşte bu şekilde sabit olan Kitap ve sünnet hükümleriyle helal kılınan şeyin helal olduğu, haram kılınan şeyin de haramlığı ispat edilmiş olur. Bizim yanımızda, hiç kimsenin bu hususta bilgisizliği ve şüpheye düşmesi söz konusu olamaz.”⁷⁵

Bize göre bu paragraf şu şekilde tercüme edilmelidir:

“[Dinî hükümlere ilişkin] bilgi birkaç çeşittir: Hem görünür durum hem de gerçekte doğru olan bilgi, yalnızca görünür durum açısından doğru olan bilgi.

Hem objektif durum hem de gerçekte doğru olan bilgi, Allah’ın hükmüne ilişkin açık bir nas veya topluluğun topluluktan naklettiği Resûlullah’ın sünnetine ilişkin açık bir nastır. Bu ikisi aracılığıyla helal kılınmış bir şey hakkında “helaldir” veya haram kılınmış bir şey hakkında “haramdır” şeklinde şahitlik yapılabilir. Bize göre bu, hiç kimsenin bilgisiz kalması ve şüphe etmesi caiz olmayan bir bilgidir.”

Mütercim, orijinal metinde yer alan “âmmе” lafzını çoğunluk şeklinde tercüme etmiştir. Oysa bu ifade, mütevatir hadis tanımında yer alan “kalabalık grup”, “topluluk” anlamına gelmektedir. Ayrıca metinde yer alan “topluluğun topluluktan nakletmesi” hususu, Kur’an nassıyla ilgili değil sünnet nassıyla ilgili bir özellik olduğu halde mütercim bunu her iki duruma atfetmiştir. Yine pasajın sonunda Şâfiî “lâ yeseû” [caiz değildir] ifadesiyle bir yargıda bulunduğu halde mütercim “bilgisizliği ve şüpheye düşmesi söz konusu olamaz” demek suretiyle bir yargıdan ziyade olgu nakledecek şekilde aktarmıştır.

75 Şâfiî, *a.g.e.*, c. 1, s. 324.

12. *Muğni'l-Muhtâc (Delilleriyle Büyük Şâfi Fıkhı)*

Eser, Soner Duman tarafından hâlen tercüme edilmektedir. Şu ana kadar 13 cildi tamamlanmış olan tercümede, *Muğni'l-muhtâc*'ın ana metnini teşkil eden İmam Nevevî'ye ait *el-Minhâc* metninin aslı ve tercümesi verildikten sonra şerh kısmının tercümesine geçilmiştir. Kitapta, ana metinde olmayan başlık ve alt başlıklar kullanılmış, ana ve alt başlıklar farklı puntolarla gösterilmiştir. Tercümede sıklıkla “maddeleştirme” yöntemine başvurulmuştur. Birbirinden farklı unsurların atf harfleriyle birbirine bağlandığı uzun cümleler, anlatımda kolaylığı sağlamak adına maddeleştirilmiştir. Eserin yazarı Şirbinî'nin kısaca temas ettiği, îma etmekle yetindiği konular köşeli parantez içinde ek açıklamalarla verilmiştir. Eserde yer alan fikhî terimler dipnotlarda açıklanmış, Şirbinî'nin *fâide*, *mühimme*, *tenbîh* vb. başlıklarla verdiği ek bilgiler çoğunlukla “not” ifadesiyle yer yer de “uyarı”, “bazı detaylar” denilerek verilmiştir. Kitapta icma ve kıyasla sabit olan hükümler mütercim tarafından dipnotlarda gösterilmiş böylece kitap boyunca müellifin kaç meselede icmaya gönderme yaptığı, nerelerde kıyas yaptığı tespate çalışılmıştır.

Tercümenin şekil açısından dikkat çeken özellikleri yanında üslupta da farklılıklar göze çarpmaktadır. Mütercim kitabın metnine genel anlamda bağlı olduğunu belirtmekle birlikte, Türkçe ifade tarzını, halk arasındaki kullanımı esas almak suretiyle “harfî/literal tercüme” yapmamış, bunun yerine hedef dilde anlaşılabilir olma amacından hareketle uzun cümleleri bölmek, cümle içinde takdim-tehirler yapmak, köşeli parantez içinde bazı ek açıklamalara yer vermek suretiyle metni anlaşılır kılmaya çalışmıştır. Arapçada zamirler sık bir şekilde ve herhangi bir anlam karışıklığına meydan bırakılmaksızın kullanılabilirdiği halde metnin bu şekilde çevrilmesinin karışıklığa yol açabileceği durumlarda zamirler yerine açık ifadeler kullanılmıştır. “Fe in kîle”, “ücibe” şeklinde mukadder soru-itiraz ve cevaplar “soru” ve “cevap” şeklinde verilmiştir. Müellifin bir kelimenin harekesi, irâbı ve iştikakına ilişkin yaptığı kimi değerlendirmeler, metnin akışını bozmamak için dipnotta verilmiştir.

Mütercim, eserde yer alan ve Şâfi mezhebinin fûrû fıkhı literatürünün temel terimleri olan ifadeleri nasıl tercüme ettiğini her bir cildin giriş kısmında ifade etmiştir. Buna göre eserdeki “kavil”, İmam Şâfi'ye ait görüş; “ale'l-azhar”, daha güçlü görüşe göre; “ale'l-esahlı”, daha doğru görüşe göre vb. şeklinde tercüme edilmiştir.

Tercümenin her bir cildinde şer'î ölçüler ve günümüzdeki karşılıklarına ilişkin bir tabloya da yer verilmiştir.

Sonuç ve Teklifler

Cumhuriyet sonrası Türkiye’de fıkıh tercümelerinin özellikle son otuz yıllık zaman diliminde gittikçe artan bir hızla gelişme kaydettiği görülmektedir. Bu durum klasiklerin Türkçeye kazandırılması ve halkımızın bu eserlerde yer alan düşüncelerle muhatap olması bakımından sevindirici olmakla birlikte, tercümeleerin hâlen belirli bir standarda kavuşmadığı görülmektedir. Kanaatimizce bu konuda atılması gereken bazı adımlar, tercüme eserlerin aslına uygun ve anlaşılır bir şekilde dilimize kazandırılmasına katkı sağlayacaktır.

a. Fıkıh Tercümelerinin Kurumsal Bir Yapı Tarafından Organize Edilmesi

Tercüme faaliyetlerinin sivil şahıslar ve yayınevleri tarafından yapılması elbette engellenmesi düşünülemez bir husustur. Bununla birlikte tercümeleere ilişkin bir standardın oluşması, hataların en aza indirilmesi için kurumsal olarak İSAM veya “Türkiye Yazma Eserler Başkanlığı” kurumu bu iş için özel bir birim meydana getirebilir. Söz konusu birim, önce hangi eserlerin tercüme edilmesi gerektiğine karar verir, daha sonra buna ilişkin bir proje ortaya koyar ve standart belirler. Böylece eserin seçiminden basımı aşamasına kadar tercüme faaliyeti koordineli bir şekilde yürütülmüş olur.

Tercüme edilecek eserin seçiminde; muhatap kitlenin ihtiyaç ve beklentileri, eserin ilgili olduğu konudaki önem ve ağırlığı, eser üzerinde yapılan tahkik çalışmasının eserin tercüme edilebilirliğine katkısı dikkate alınmalıdır.

b. Fıkıh Tercümeleeri ile İlgili Tercüme Sözlükleri ve Kılavuzların Hazırlanması

Fıkıha ilişkin bir ifadenin bir terim olarak kabul edilip edilmemesi, Türkçeleştirilmesinin doğru olup olmadığının belirlenmesi, şayet Türkçeye çevrilmesi gerekiyorsa hangi karşılığın kullanılması gerektiği ile ilgili “fıkıh tercümeleri sözlüğü” oluşturulmalıdır. Yine fıkıh ve usul kitaplarında sıklıkla rastlanan kalıp ifadelerin ve cümlelerin Türkçeye nasıl tercüme edilmesi gerektiğini gösteren “fıkıh tercüme kılavuzları” hazırlanmalıdır.

c. Tercüme Edilen Eserlerin Basımında Yeni Şekil Şartları Uygulanması

Bir eserin anlaşılmasında şeklin büyük bir önemi vardır. Bu sebeple tercüme esere esas alınan Arapça eserin tahkikli baskısında paragraf, maddeleştirme, ana ve alt başlıklar bulunmuyor olsa bile böyle bir eser Türkçeye tercüme edilirken bu şekil şartları uygulanmalıdır.

Şekil şartları konusunda riayet edilmesi gereken hususlar arasında şunları da belirtebiliriz: Âyet ve sûre numaralarının gösterilmesi, hadislerin tahriri, eserde geçen ölçü birimlerinin günümüzdeki karşılıklarının gösterilmesi, açıklanmaya

muhtaç olan terim ve kavramların açıklanması, eser içi atıfların gösterilmesi, eserde verilen yanlış bilgilerin düzeltilmesi vb.

d. Tercümelerin Doğruluk ve Üslup Açısından Tashihi

Tercüme eserlerin birçoğu herhangi bir tashih söz konusu olmaksızın yalnızca redaksiyon aşamasından geçirilerek okurlara sunulmaktadır. Oysa bunların hem doğruluk bakımından kontrollerinin yapılması hem de Türkçe ifade ve üslubu açısından, noktalama ve imlâ kuralları açısından değerlendirilmesi gerekir.

Bibliyografya

Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed, *İslam Hukuk Felsefesi ve Gaye Problemi*, çev. Mehmet Erdoğan ve Vecdi Akyüz, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1987.

Bahçıvan, Seyit, “Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 21, 2006, s. 61-90.

Deşâb, Abdülmecid, *Tahkiku't-türâsi'l-Arabî, menhecühû ve tatavvuruhû*, Kahire: Dâru'l-Meârif, 1993.

Ebu Şuca', Ahmed b. el-Hüseyin b. Ahmed Şihâbeddin, *Gâyetü'l-ih̄tisâr: Delilleriyle Büyük Şâfiî İlmihali*, çev. Nizamettin Ersöz, İstanbul: Ravza Yayınları, 2005.

ed-Dihlevî, Ahmed b. Abdürrahim Şah Veliyyullah, *Hüccetullahi'l-Bâliğa (İslam Düşünce Rehberi)*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.

el-Hatîb eş-Şirbinî, Muhammed b. Ahmed, *Muğni'l-muhtâc (Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkhi)*, çev. Soner Duman, İstanbul: Mirac Yayınları, 2009.

el-Kudurî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Muhtasarü'l-Kudûrî* çev. Ali Arslan, İstanbul: Arslan Yayınları, ty.

el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2005.

-----, *el-Muhtâr: (İmam-ı Azam'ın içtihad ve görüşleri)*, çev. Celal Yeniçeri, İstanbul: Şamil Yayınevi, 2012.

es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl, *Mebisût*, çev. Heyet, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008.

-----, *Şerhu's-Siyeri'l-Kebîr: İslam Devletler Hukuku*, çev. M. Sait Şimşek ve İbrahim Sarmış, Konya: Eğitaş Yayınları, 2001.

eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm: Şâfiî Fıkıh Külliyyatı*, trc. Musa Özdemir, İstanbul: Buruc Yayınları, 2011.

-----, *er-Risâle, İslam Hukukunun Kaynakları*, çev. Abdülkadir Şener ve İbrahim Çalışkan, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

eş-Şâtibî, İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, *el-Muvâfakat*, çev. Mehmet Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.

Fetâvây-ı Hindiyeye, çev. Mustafa Efe, Ankara: Akçağ Yayınları, 1985.

Gazzalî, *el-Mustasfâ (İslam Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Yunus Apaydın, İstanbul: Klasik Yayınları, 2006.

Hatipoğlu, Mehmet Said, “Kaynak Eserlerin Tahkikli Neşri ve Tercümele-rine Duyulan İhtiyaç ve Bu Tür Çalışmaların Problemleri, Çözüm Önerileri”, *Türkiye I. Dinî Yayınlar Kongresi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz, *Reddü’l-muhtâr*, çev. Ahmed Davudoğlu ve dğr., İstanbul: Şâmil Yayınevi, 1982.

İbrahim el-Halebî, İbrahim b. Muhammed, *Mülteka’l-ebhur: İzahlı Mülteka el-Ebhur Tercümesi*, çev. Mustafa Uysal, İstanbul: Çelik Yayınevi, ts.

İzzeddin b. Abdüsselam, *İslamî Hükümlerin Esas ve Hikmetleri (Kavâidü’l-ahkâm=el-Kavâidü’l-kübrâ)*, çev. Süleyman Kaya ve Soner Duman, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Yaran, Rahmi, “Hidaye Tercümeleri”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 16-17, 1998-1999, s. 173-193.

Türkiye’de Klasik Fıkıh Eserlerinin Tercümeleri

Soner DUMAN

Özet

Bu makalede, İbn Âbidîn (v. 1252) dönemine gelinceye kadar Arapça yazılmış klasik fıkıh ve usul eserleri içinden Cumhuriyet dönemi boyunca Türkçeye çevrilmiş bulunan eserlerin bir listesi verilerek bu tercüme -bir makalenin elverdiği ölçüde- üslup, metot ve tercüme teknikleri açısından incelenmiştir. Osmanlı döneminde yapılan tercüme, Osmanlı Türkçesiyle yazılıp günümüzde latinize edilmiş eserler ya da çağdaş yazarlara ait eserlerin tercümesi makalede ele alınmamıştır. Bu üç sınırlandırma, bu çalışmanın bir makale boyutunda ele alınması zorunluluğunun yanında özellikle klasik eserlerdeki dil ve üslup ile çağdaş eserlerdeki dil ve üslubun değişiklik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Tercüme eserler belirtilen açılardan incelenirken görülen problemlere temas edilerek yer yer teklifler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, klasik, tercüme, Arapça, tercüme yanlışı.

The Translations of Classical *Fiqh* books in Turkey

Soner DUMAN

Abstract

This article provides a list of the classical *fiqh* and *usul* books in Arabic that were written until the time of Ibn Abidin (1252) and translated into Turkish in the Republican period. It aims to analyze these translations in terms of their style, method and translation technique. This list excludes the translations made in the Ottoman period, those book written in the Ottoman Turkish and latinized later as well as the translations of works written in the modern period. These three restrictions result from the difficulty of discussing all these subjects within the scope of a single article as well as from the difference between the classical and the modern works from the perspective of language and style. Hence the translations were evaluated in the light of the above-mentioned points with specific focus on some suggestions for the translation of the classical books of *fiqh* and *usul*.

Keywords: *Fiqh*, classical, translation, Arabic, translation error.